

www.mohandesidl.ir

«بسم الله الرحمن الرحيم»

معماری اسلامی مسجد

تحقیق و پژوهش : مسعود پورفر

نیایشگاه :

- مهمترین و متمایزترین سافتمان هر شهر و روستا
- قرار گرفتن در دل آبادی
- در ابتدا به خاطر عظمتش بی نشان بوده اما با توسعه ی آبادی ، برای نمایان کردن بیشتر ، با گذاشتن در گاه و برج و میل، برای ساکنان آبادی و بیگانگان مشخص می شده است.
- برتری مسجد بر دیگر نیایشگاهها مانند برتری اسلام بر دیگر ادیان بوده است.

نیایشگاه نوشیجان-همدان

نیایشگاه زرین-هندوستان

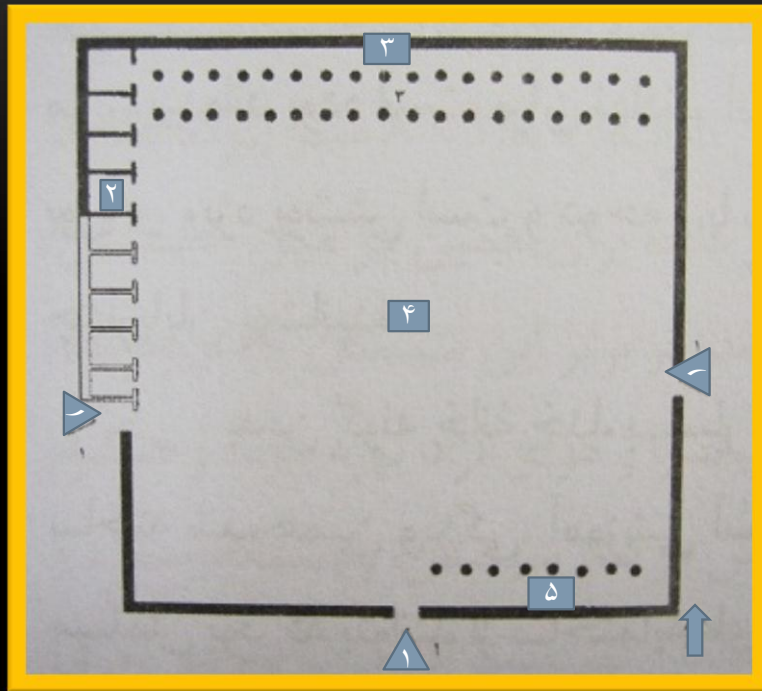
نیایشگاه باربادور-اندونزی

پیدایش مسجد :

- پیدایش نخستین مسجد به صدر اسلام باز میگردد، مسجدی که بدست پیامبر اکرم و اصحابش ساخته شد، مسجد قبا در مدینه
- الگوی تمامی مساجد بعدی
- دارای پلانی مربع و شبستانی نزدیک به ۶,۵ در ۷,۵ متر
- بسیار ساده و آکنده از رومانیت و صفا
- استفاده از مصالح بوم آورد
- دیوارهای ساخته شده از سنگ، بلندتر از یک مرد بلند قامت عرب
- استفاده از تنه ی درختِ نخل به جای ستون و سر شافه بجای تیر
- پوشیدن سقف با استفاده از مصیر و پوست چهارپایان
- ایجاد یک میاط برای ایستادن جمعیت
- ایجاد صفه برای اصحاب مستمند
- بدایی از محل گذر با بارویی کوتاه

طرح نخستین خانه ی پیامبر اکرم و مسجد مدینه:

۱- ورودی ها

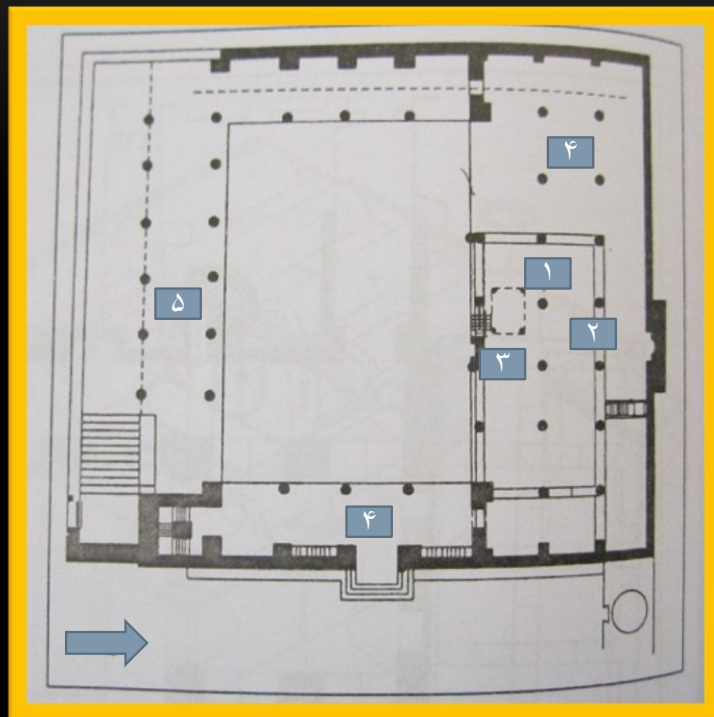
۲- اتاقهای خانه ی پیامبر

۳- شبستان یا فضای سرپوشیده رو به قبله

۴- میاط یا میانسرا

۵- صفه جهت اقامت یاران و مستمندان

۱- بخش نخستین مسجد

۲- محراب پیامبر به سوی مکه

۳- محراب پیامبر به سوی بیت المقدس

۴- افزوده ی عثمانی

۵- افزوده ی سعودی

پیدایش مساجد در ایران:

طبق سبک شناسی مرسوم پیرنیا معماری ایران، از شش شیوه ی معماری برفوردار بوده است:

پیش از اسلام:

- پارسی
- پارتی

پس از اسلام:

- فراسانی
- رازی
- آذری
- اصفهانی

شیوه ی فراسانی:

- از قرن اول تا چهارم هجری
- چون اغلب دیگر گونی های فرهنگی در این دوره از فراسان شروع شده، و از آنجا به مناطق دیگر رفته، به شیوه ی فراسانی معروف است
- سافتمانهای ایرانی با الگو گرفتن از باورهای اسلامی، مردم وار تر شدند، و پرهیز از بیهودگی در آنها نمایانتر شد، (اگرچه در شیوه ی پارتی هم این ارزش ها وجود داشت)
- در این دوره بر فلا ف دوره های بعدی ، سادگی در معماری، بسیار اهمیت داشت
- از دیدگاه نیارشی (ایستایی) شیوه ی فراسانی تفاوت چندانی با شیوه ی پارتی ندارد
- استفاده از مصالح بوم آورد در سافت بنا

- اولین مسجد شبستانی در ایران مسجد فهرج در شهر پُهره (یکی از چهار شهر آن روز یزد)
- با الگوبرداری از مسجد پیامبر در مدینه
- قدمتش به نیمه نخست قرن اول هجری می رسد که ایرانیان تازه مسلمان ، به ساختن مسجد روی آورده بودند
- از دید فن معماری و نیارش شبیه معماری پیش از اسلام (شیوه ی پارسی یا ساسانی) است،
- ساده ولی با شکوه، از اصیلترین سافتمانهای شیوه ی فراسانی
- با پنج دهانه (سه دهانه ی شبستان و دو دهانه ی برای رواق) و یک رده ستون و چهار ایوانچه
- دو راهروی کناری یا رواق، ایوانچه ها را به شبستان می رساند
- دارای مناره، و دو گرمخانه یا شبستان زمستانی که شاید در قرن چهارم به آن افزوده شده اند
- مصالح بوم آورد، ستون ها از فشت و دیوار ها از چینه و پوشش سقف از سُغ یا طاق پوش بوده
- سقف مسجد را با فشت و به روش تاق زنی ساخته اند، به روش پارسی (چون سنگ لاشه و نخل یافت نمی شده)
- برای ملات از کاهگل استفاده کردند که بنا را از موریانه حفظ می کند
- فرش کف را با مومینه کار کردند، (ملاتی آمیخته از پشم شتر، روغن برزک و گل رس)

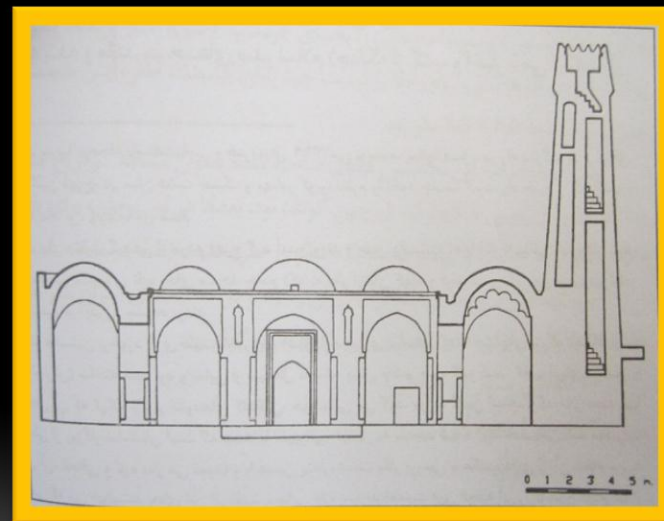
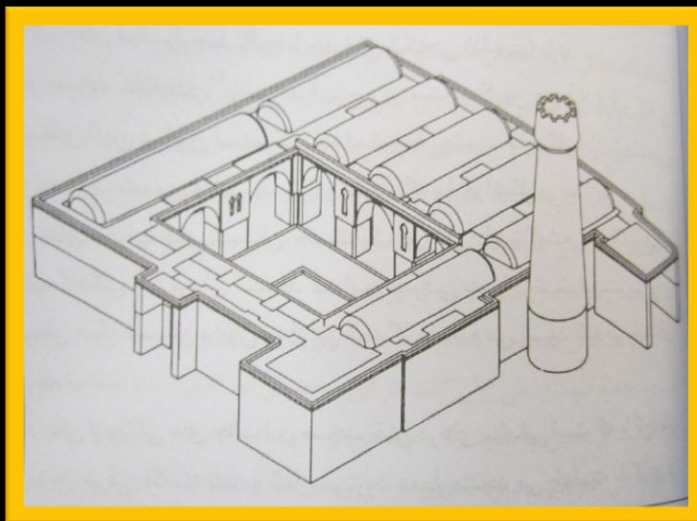
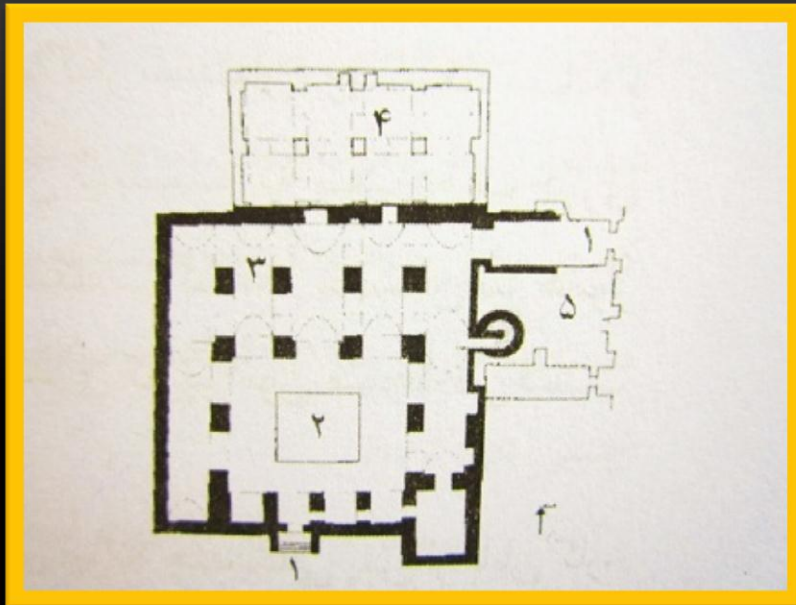
۱- ورودی ها

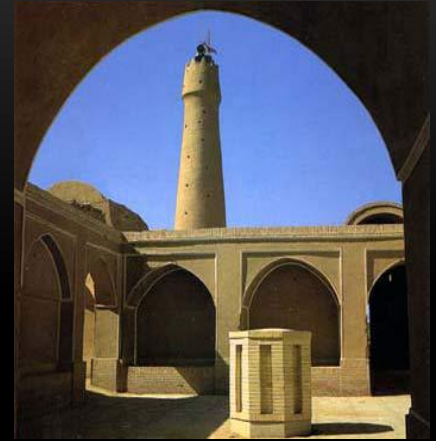
۲- میانسرا یا حیاط

۳- شبستان اصلی (رو به قبله)

۴- شبستان زمستانی

۵- مناره

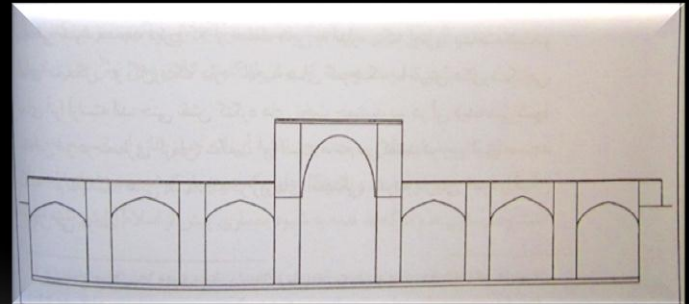
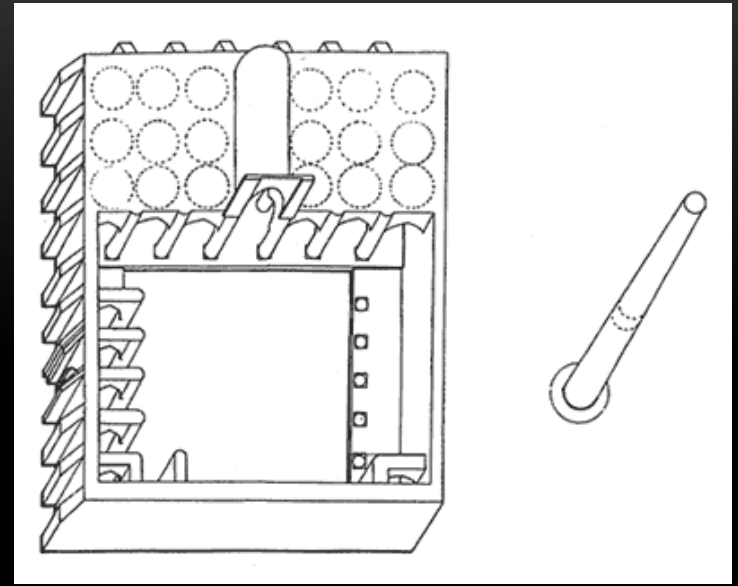
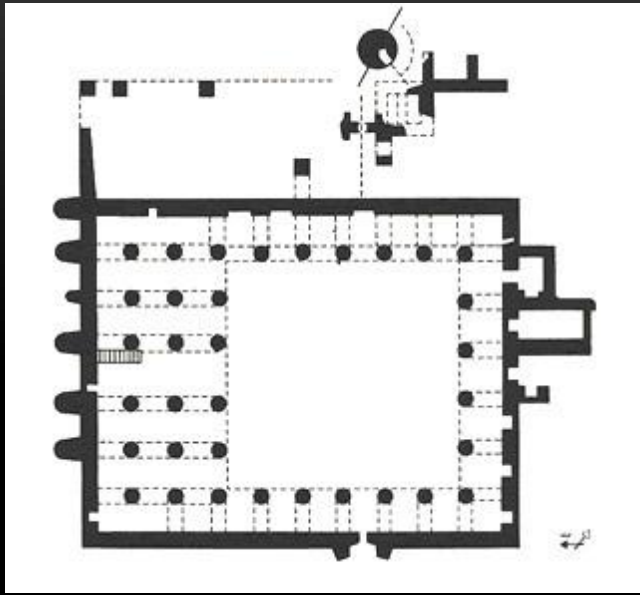

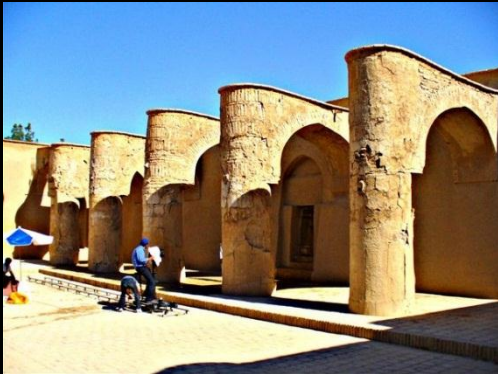
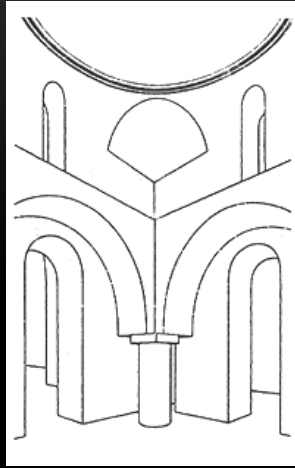

مسجد تاریخانه دامغان :

www.mohandesidl.ir

- پس از صد سال از سافتن مسجد فهرم، تاریخانه ی دامغان سافته شد(قرن دوم هجری) به سبک فراسانی
- تاری لغتی ترکی به معنی فداست، تاریخانه یعنی فدای فانه
- آندره گدار:
«یکی از با شکوه ترین بناهای اسلامی است، که احساسی از شکوه و زیبایی شاهانه را عرضه می کند»
- بزرگتر و باشکوهتر از مسجد فهرم
- نقشه ی سافتمان بر پایه همان شبستان ستوندار است، که بعد ها تغییراتی در آن داده شده
- سافتمانی ساده، پیراسته و بسیار زیبا
- مناره در ضلع غربی آن از دوران سلجوقی است
- دارای یک صحن مربع که شبستان در ضلع جنوبی قرار گرفته
- نقشه ی مسجد از مسجد پیامبر الگوبرداری شده، اما معماری آن به شیوه ی پارتی است

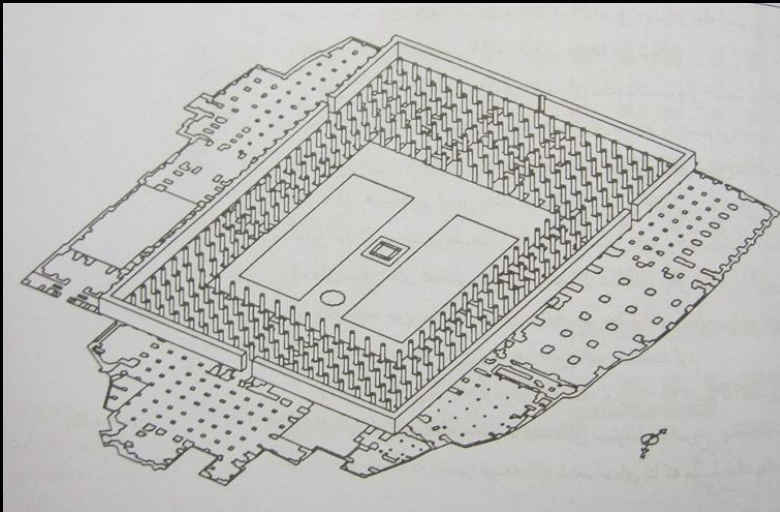

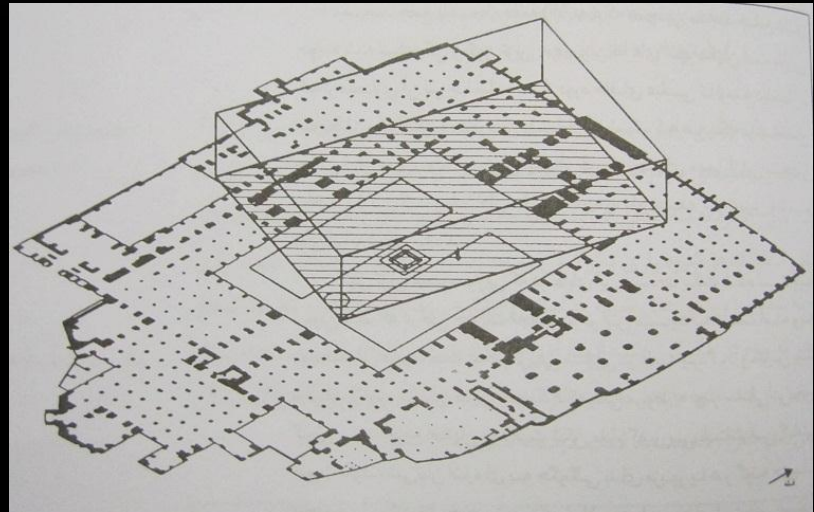
مسجد جامع اصفهان:

- گنجینه ی هنر ایران و نشانه ی سیزده قرن تحول در معماری اسلامی ایران
- این مسجد بر روی آثار پیش از اسلام بنا شده
- طرح نخستین مسجد، به گونه ی ابومسلمی (شبستان ستوندار) در قرن دوم هجری
- سوی قبله ی مسجد کنونی ۲۰ تا ۳۰ درجه با مسجد کهن افتلاف دارد
- در قرن سوم مسجد ویران شده، و مسجد بزرگتری با همان طرح، بر ویرانه ها سافته شد
- دارای میانسرای در وسط ، که شبستانهایی پیرامون آن با دهانه های مختلف سافته شده بود
- در زمانه ی فود بزرگترین مرکز علمی شهر بوده
- در زمان آل بویه، یک دهانه به شبستان ها (با کوچکتر کردن حیاط) افزوده شد، و ستون ها به آجرکاری مزین گشت.

مسجد جامع اصفهان در دوران آل بویه

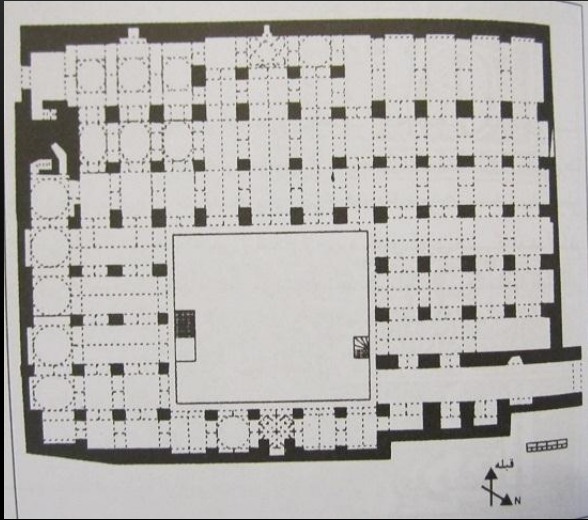
مسجد جامع اصفهان، جای مسجد نخستین در
سال ۱۵۶ هجری قمری

مسجد جامع نایین:

- دارای شبستان ستوندار و بر گرفته از مساجد ابومسلمی
- کهنترین بخش آن شبستان جنوبی است، که بعدها تحول می یابد
- در زمان آل بویه و آل کاکویه گسترش یافت
- نمای مسجد در شیوه ی رازی سافته شده اما ویژگی های شیوه ی فراسانی را داراست
- بر روی ستون ها گچ بری های منقشی دیده می شود که تا محدودی چهره نگاری نیز دارد اگرچه در اسلام از چهره و شمایل نگاری پرهیز می کردند
- در این مسجد برای نخستین بار به جای قوس های گرد، از قوس های جناغی (تیزه دار) استفاده شده
- قسمت زنانه در اشکوب (طبقه) دوم در شبستان جنوبی، در قرن هشتم افزوده شده
- این سافتمان در کل سادگی شیوه ی فراسانی را ندارد

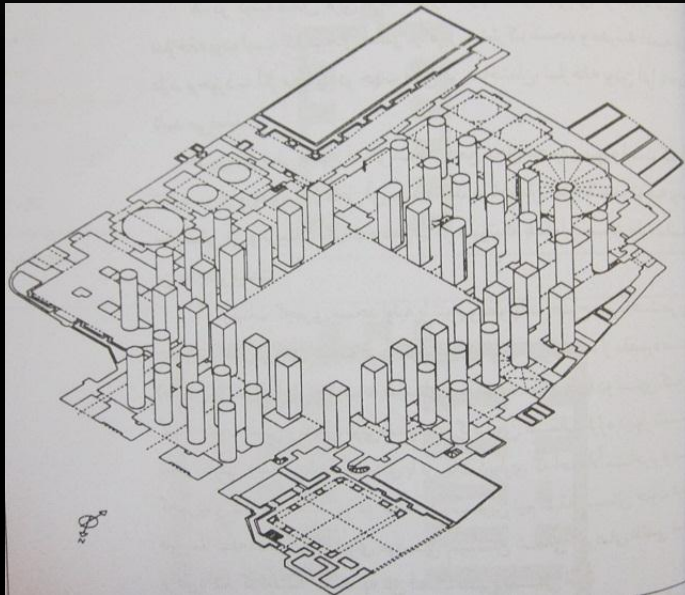

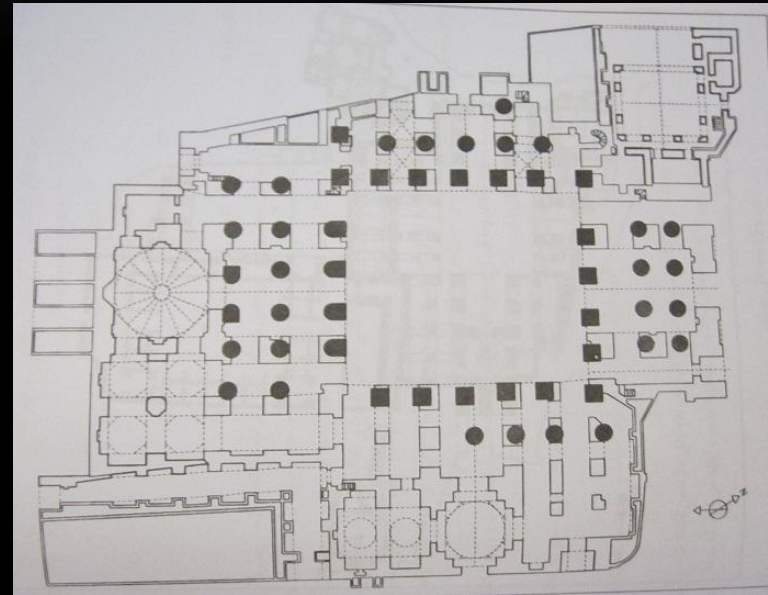
مسجد جامع اردستان:

- ساخته شده به شیوه ی فراسانی با شبستان ستوندار
- مانند مسجد جامع اصفهان بعد ها تغییر شکل یافته و به صورت چهار ایوانی در آمده
- مسجد اولیه در پایان قرن دوم، یا نیمه ی نخست قرن چهارم ساخته شده
- مسجد اولیه دارای میاطی با وسعتی تقریبا برابر میاط فعلی بوده
- شبستانهای ستوندار میاط را از چهار طرف احاطه می کرده اند
- سافتمان مسجد از آجر و ملات گچی ساخته شده، غیر از دیوارهای خارجی که از آجرهای فشتی بنا گردیده است
- گچبری های بسیار زیبای مسجد هنوز باقیمانده است

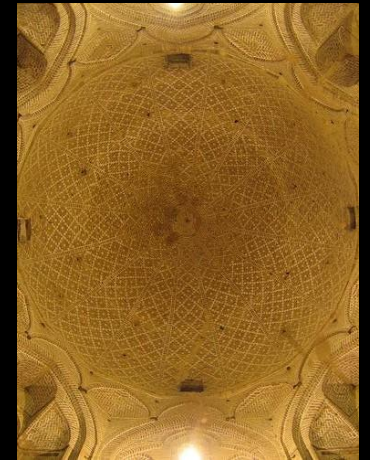
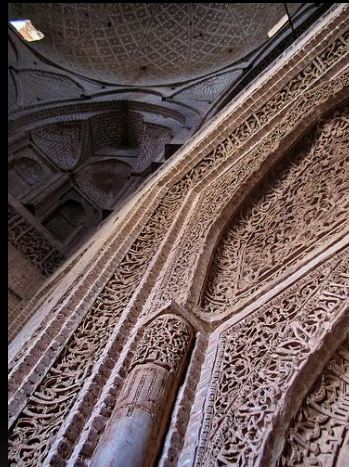
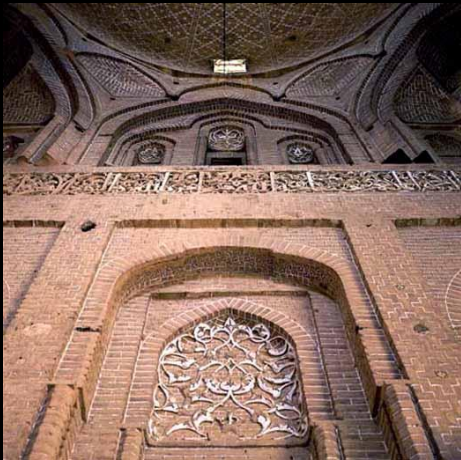
طرح بازسازی مسجد اولیه
نقشه ی کنونی در زمینه دیده می شود

مسجد جامع اردستان، ستونهای به رنگ سیاه
نمایانگر مسجد اولیه از قرن دوم و سوم هجری

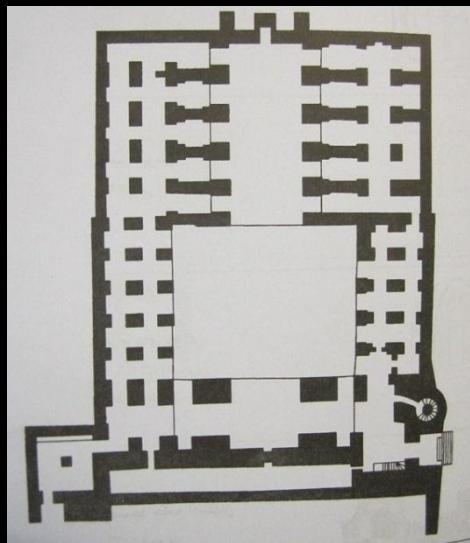

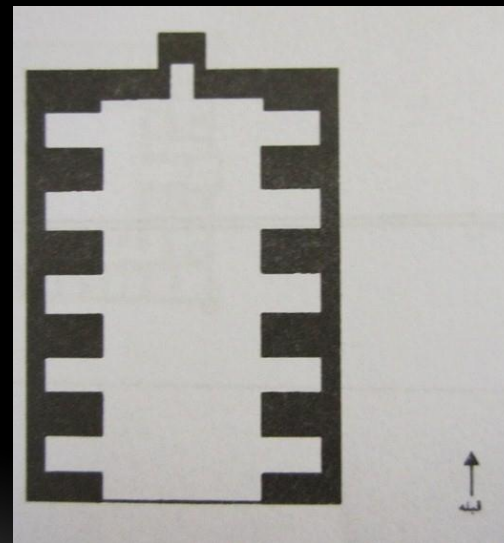
مسجد جامع نیریز:

- این مسجد در شیوه ی فراسانی در قرن چهارم هجری ساخته شده است
- بعدها به سافتمان آن، قسمتهایی افزوده شده
- اصل مسجد تنها یک ایوان بوده، این ایوان شاید، نیایشگاه یا آتشکده بوده است
- در دوران قاجار نقشه ی مسجد به طری با میانسرا تغییر یافته است

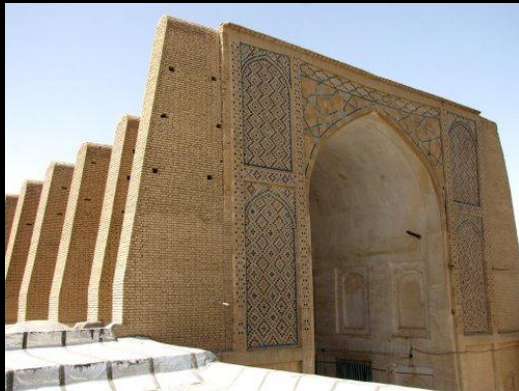
نقشه ی کنونی

نقشه ی اولیه

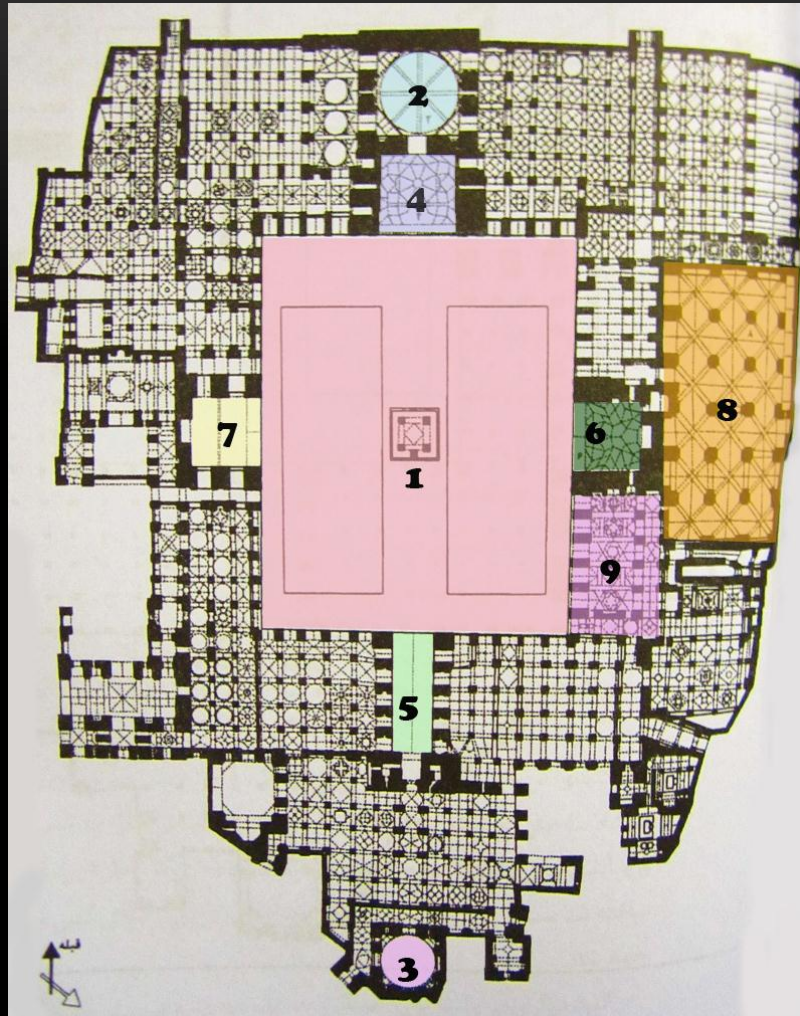

شیوه ی رازی:

- چهارمین شیوه ی معماری ایران، که همه ی ویژگی های مثبت شیوه های پیشین را داراست
- آغاز این شیوه در شمال بوده،اما در شهر ری (نم دیگر ری،راز است) پا گرفته و بهترین آثار این شیوه در ری است
- مصادف با قرن سوم تا ششم
- بناهای اواخر شیوه ی فراسانی،به شیوه ی رازی نزدیک است
- در این شیوه،ایوان که یکی از فضاهای پیش از اسلام بود،دوباره در معماری به کار گرفته شد، و برفی مساجد شبستانی به چهار ایوانی دگرگون شدند(مانند مسجد جامع اصفهان،و اردستان)
- رشد سافت تاق و گنبد،و استفاده از گونه ی جناغی
- سافتمان از اساس،با مصالح مرغوب بر پا میشد
- رشد گچ بری و آجرکاری

مسجد جامع اصفهان:

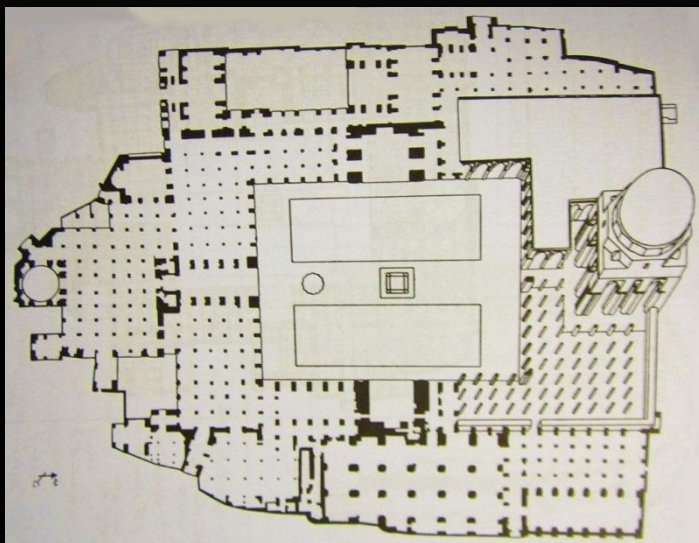
- این مسجد که در شیوه ی فراسانی سافته شده بود، در شیوه ی رازی، طرح شبستان ستوندارش، به چهار ایوانی تبدیل شد
- گنبد فانه ی فواجه نظام الملک در ۴۷۳ هجری سافته شد، و سپس صفه ی صامب (ایوان جنوبی جلوی گنبد فانه) به آن افزوده گردید
- در بالای شبستان شمالی مسجد، گنبد تاج الملک در همپشمی با گنبد نظام الملک (۴۸۱ ه) سافته شد، این گنبد در پشت صفه ی درویش (ایوان شمالی) قرار دارد
- پس از سافته شدن ایوان جنوبی (صفه صاحب)، ایوان های سه گانه ی شمالی-غربی-شرقی سافته شده که به ترتیب معروفند به صفه درویش-صفه استاد-صفه شاگرد
- در زمان سلطان محمد فداکنده، در شمال ایوان غربی مسجد کوپکی بنا شد، محراب شاهکار گچبری نیز یادگار همان دوره است. و نیز منبر در کنار محراب
- در دوره ی آل مظفر قسمتهای مهمی به مسجد اضافه شد، از جمله شبستانی در شمال ایوان شرقی و مدرسه ای در شرق آن.
- در دوره ی تیموریان، شبستانی به شکل فیمه در پشت ایوان غربی (۸۵۱ هجری) سافته شد که به دارالشتا یا تالار زمستانی معروف است
- در دوره آق قویونلو نیز دو مناره ی ایوان جنوبی، و تاق آن، به بنای مسجد افزوده شد (۸۷۲ هجری)
- در دوران صفویه، شبستانی در غرب ایوان جنوبی، معروف به پلستون شاه عباسی سافته شد

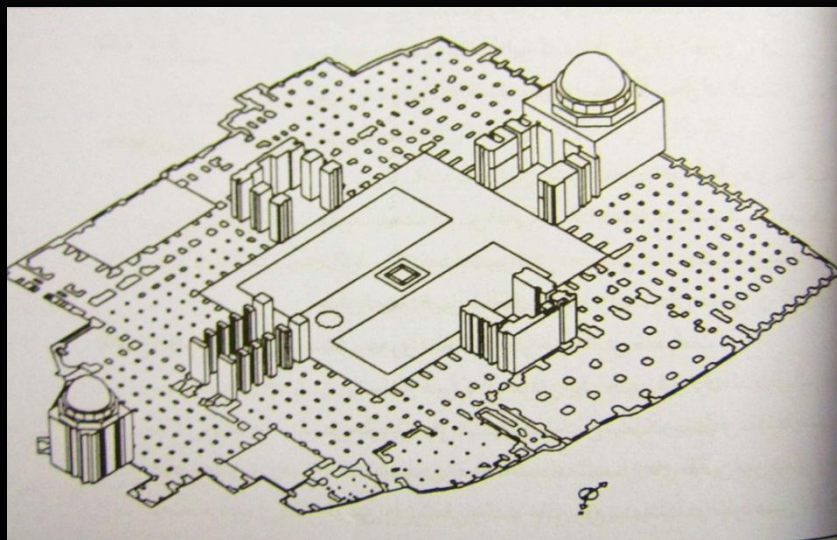
مسجد جامع اصفهان ۱۲۰۰ سال گسترش و تکامل در معماری

- ۱- میانسرا
- ۲- گنبد فواجه نظام الملک
- ۳- گنبد تاج الملک
- ۴- صفه صاحب
- ۵- صفه درویش
- ۶- صفه استاد
- ۷- صفه شاگرد
- ۸- دارالشتاء یا شبستان زمستانی
- ۹- مسجد کوچک البایتو

شکل گیری گنبدخانه ها و ایوان در قرن ۵ و ۶ هجری

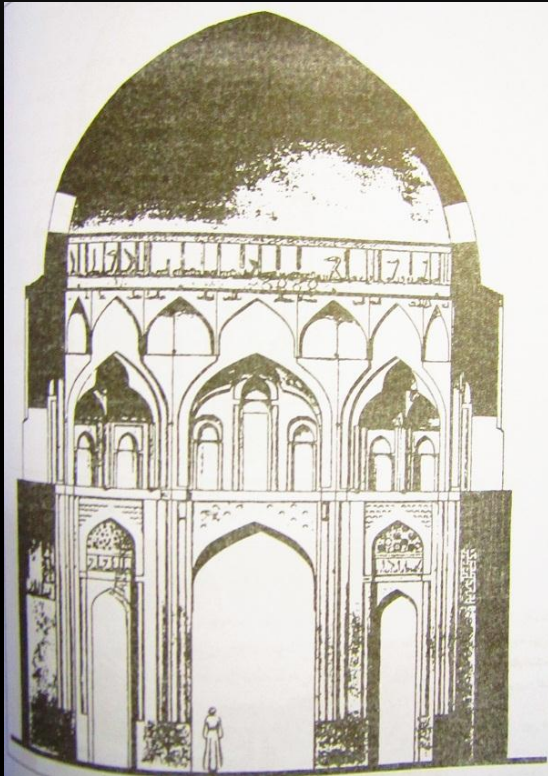

نقشه ی تغییرات از نقشه ی شبستانی به گنبدخانه ای و چند ایوانی

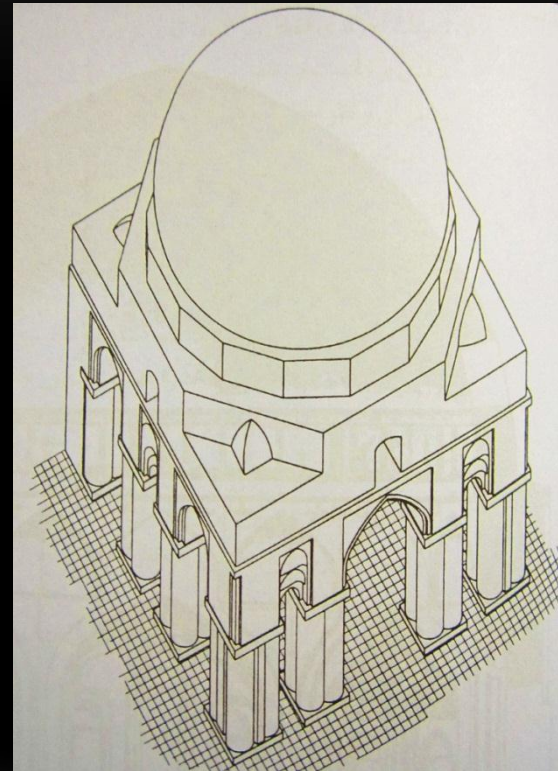

گنبد تاج الملک

گنبد فواجه نظام الملک

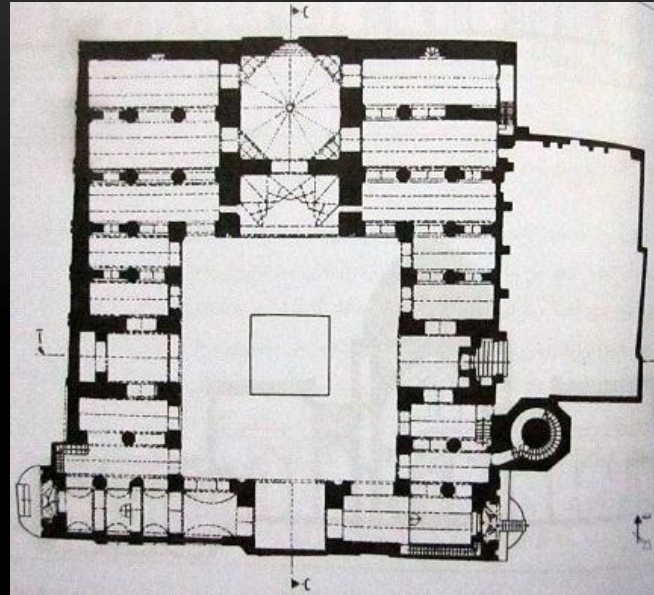

مسجد جامع زواره:

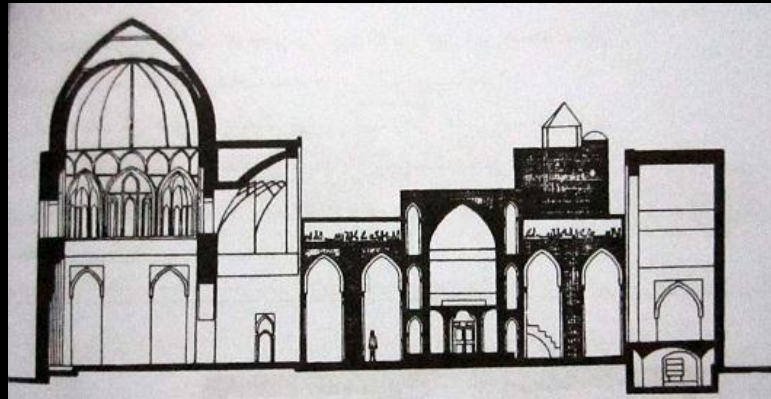
- این مسجد متعلق قرن ششم (۵۳ هجری) توسط استاد محمود اصفهانی سافته شد
- مسجد کهن، در زیرزمین و در بخش شمالی مسجد کنونی قرار دارد
- گفته می شود که کهنترین مسجد چهار ایوانه است که از ابتدا چنین سافته شده، ولی این گفته نادرست است
- گنبد شبستان جنوبی دارای تاق جناغی است، و به همین دلیل بلندای زیادی دارد

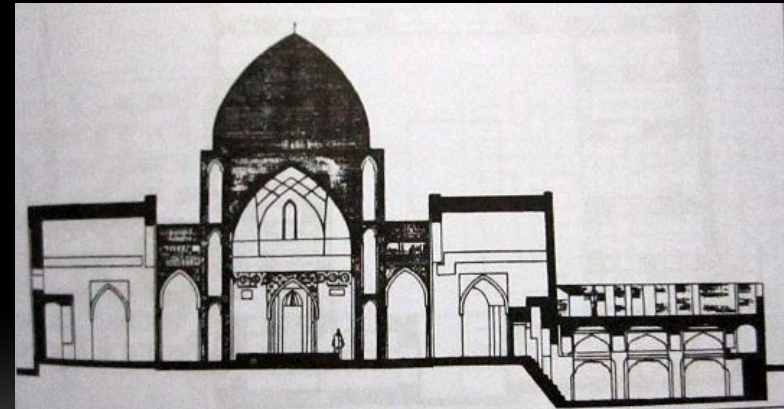
نقشه مسجد جامع زواره (۵۳ هجری)

برش عرضی

برش طولی

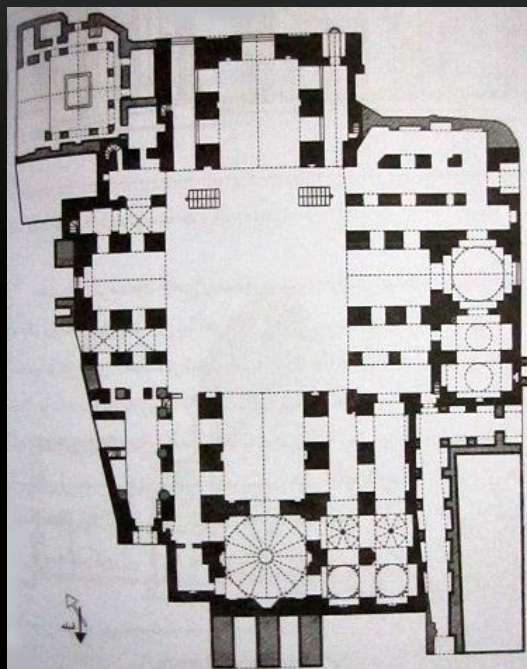

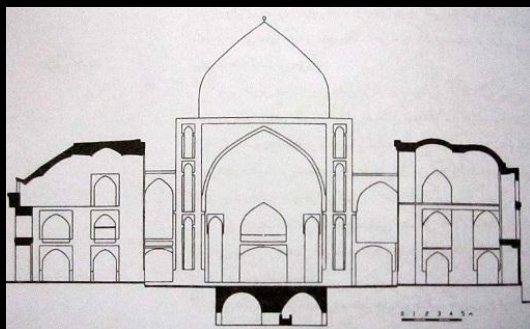
مسجد جامع اردستان:

- بخش هایی از مسجد جامع اردستان در شیوه فراسانی سافته شده، و در شیوه ی رازی به یک ایوانه تبدیل گردید
- این بنا آجر کاری دقیق و ظریفی دارد
- بلندای شبستان آن بسیار زیاد است، و گنبد آن دو پوسته ی پیوسته است
- دکتر شیرازی سیر تحول این مسجد به چهار ایوانی را به صورت زیر باز گو می کند:
۱- ایوان جنوبی (۵۵۵ هجری) ۲- ایوان شمالی (۹۴۶ هجری) ۳- ایوان شرقی (پایان قرن یازدهم)
۴- ایوان غربی (اوایل قرن دوازدهم)
- مرموم پیرنیا سیر تحول مسجد را پس از شیوه فراسانی بدین گونه شرح می دهد:
۱- اولین گسترش مسجد در قرن ششم، با تفریب مقصوره و افزودن زمینی در جنوب، سافتمان گنبد بنا می شود. ۲- چند سال بعد امداث ایوان جنوبی بر روی شبستان جنوبی، و نیز رواقهای شرقی و غربی گنبد، و ایوان، به طور کلی طرح شبستانی مسجد به هم می خورد. ۳- تقویت ستونها تا حدی که جرزها و دیوارهای قطور جایگزین آن می شود. ۴- امداث ایوانهای شمالی، شرقی و غربی

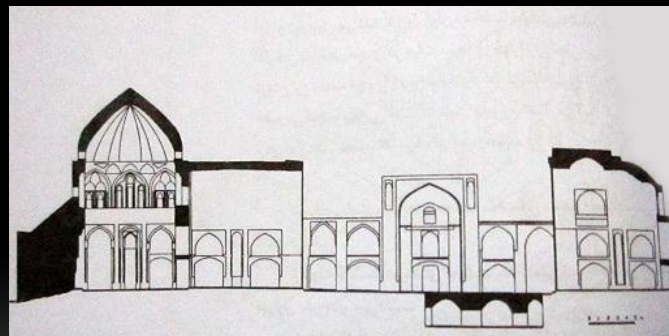
مسجد جامع اردستان، نقشه کنونی

برش عرضی

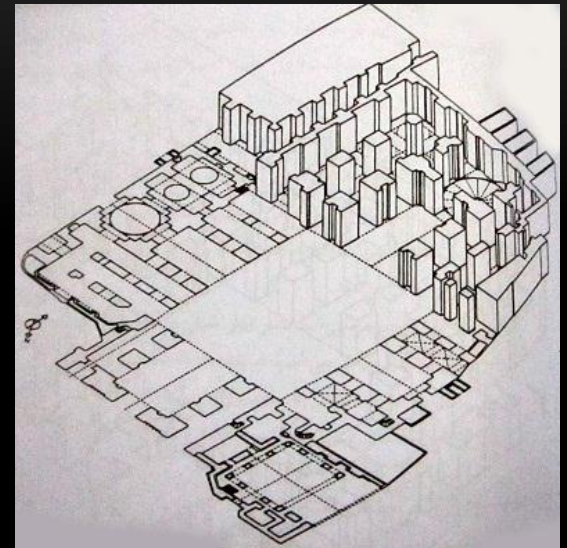

برش طولی

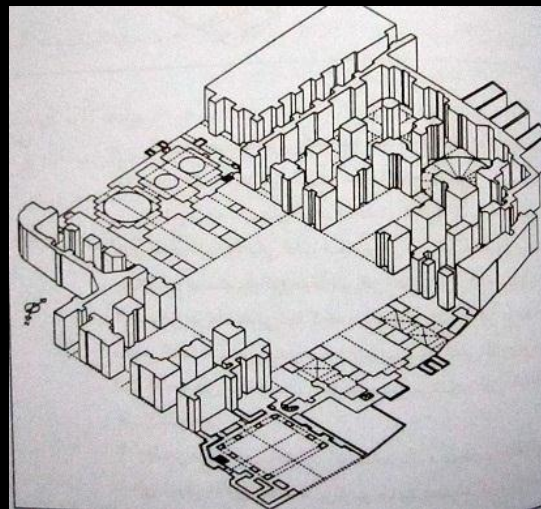

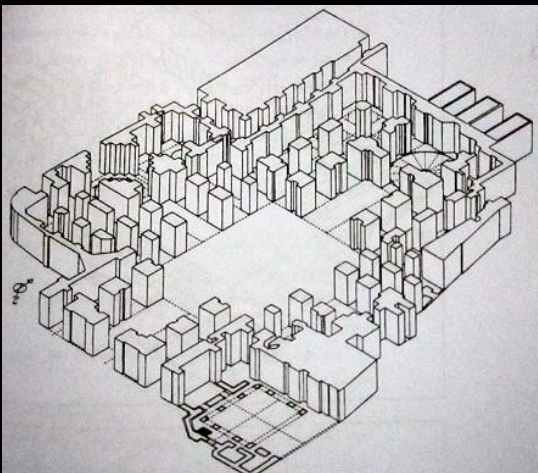
مرحله نخست گسترش در روی
بنای شبستانی، قرن ششم هجری

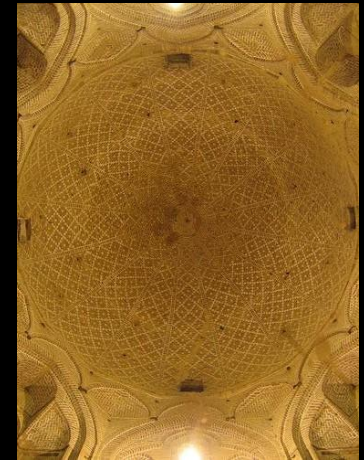
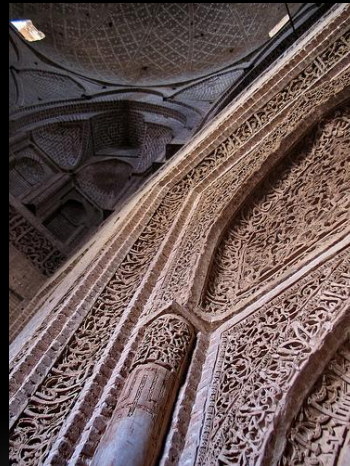
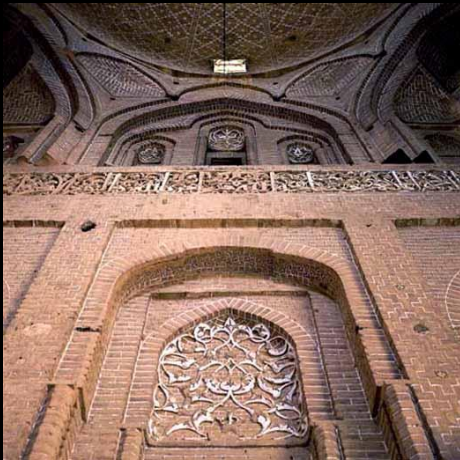
مرحله دوم گسترش در روی بنای
شبستانی، قرن دهم هجری

گسترش کامل و تبدیل شدن به یک
مسجد چهار ایوانی، پس از قرن دهم

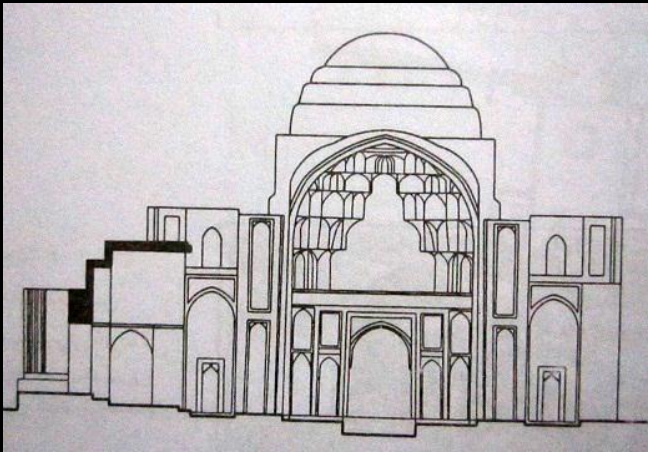
شیوه ی آذری:

- سرزمین آذربایجان در معماری ایران بسیار با اهمیت است، زیرا سه شیوه معماری ایران (پارسی، آذری، اصفهانی) از آنجا نشأت گرفته
- شیوه ی آذری که ما به آن می پردازیم، از حمله ی مغول شروع می شود، یعنی قرن هفتم
- این شیوه دارای دو دوره است:
۱- از زمان هلاکو و پایتختی مراغه ۲- از زمان تیمور و پایتختی سمرقند
- ویژگی های این دوره:
۱- شتاب در سافت سافتمان ۲- استفاده از پیمون بندی و عناصر یکسان
- ۳- بهره گیری بیشتر از هندسه در معماری ۴- ایجاد سافتمان هایی با اندازه های بسیار بزرگ
- ۵- رشد معماری در راستای گنبد و طاق زدن ۶- در این شیوه ابتدا سافتمان با فشت یا آجر یا سنگ با شتاب و بدون نما سافته می شد، سپس سافتمان را نماسازی می کردند، با هنر آجر کاری و نقاشی روی آن، بعدها از کاشی یا سفال آبدار به جای آجر استفاده می کردند

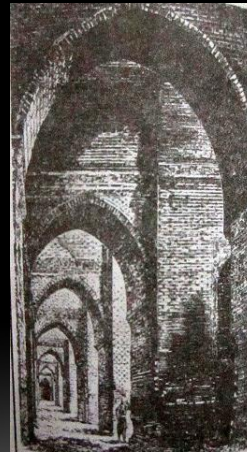
مسجد جامع ورامین:

- مسجد جامع ورامین میانسرای چهار ایوانی است
- نیارش و فن اجرای سافتمان دقیق است، و آمودهای (نماها و تزئینات) پایداری دارد
- گنبد آن دو پوسته است
- شبستان آن با تاق های چهاربخش پوشیده شده
- در ایوان جلوی گنبدخانه، گچ بری ها و طاقچه بندی های بسیار زیبایی به کار رفته

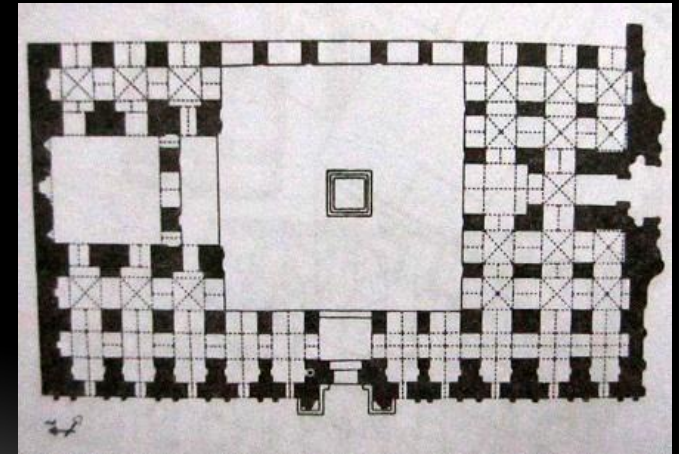
نما - برش

مادام دیالافوا

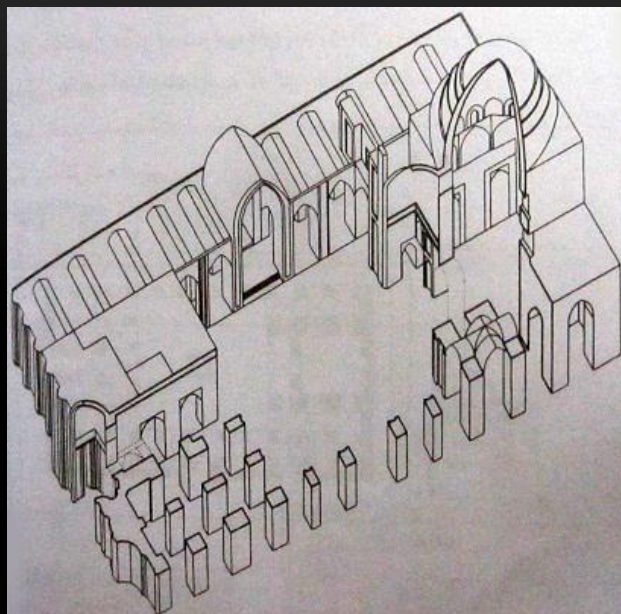

نقشه ی کنونی

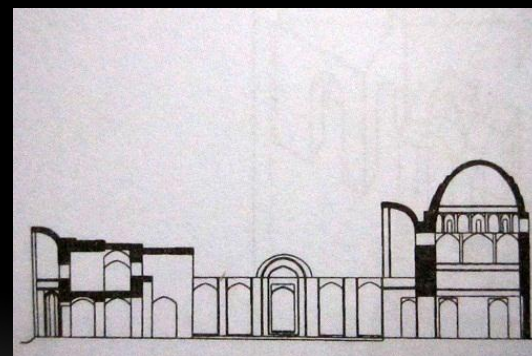
سه بعدی برش فورده

مادام دیالافوآ

نما - برش

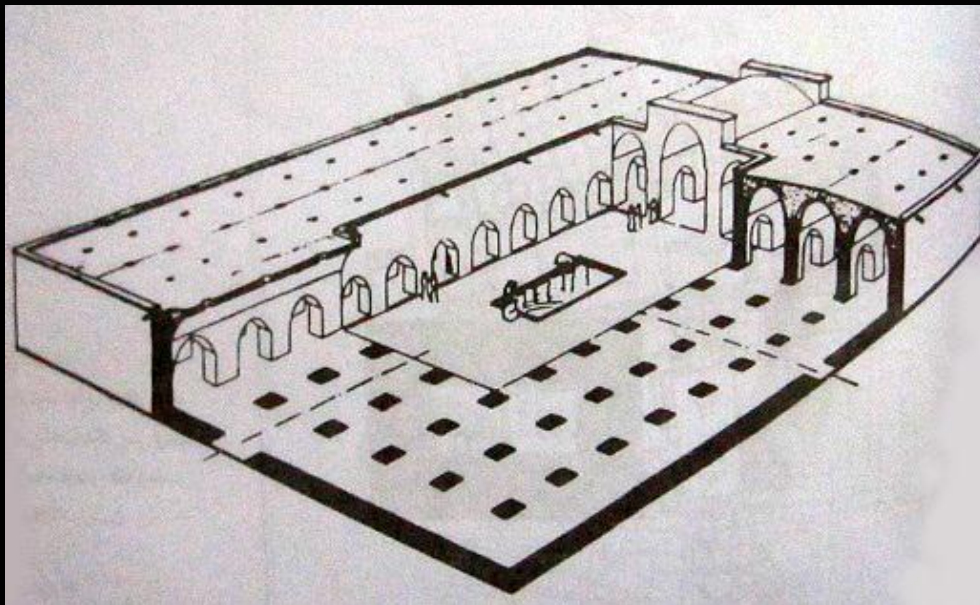

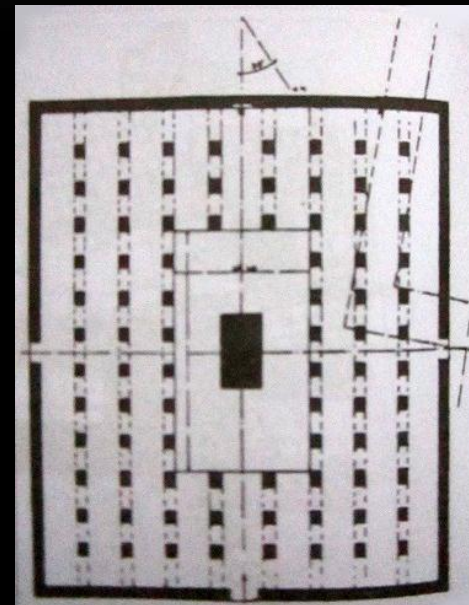
مسجد جامع یزد:

- مسجد جامع یزد ابتدا با طرح شبستان ستوندار ساخته شده ، که امروزه چیزی از آن باقی نمانده، و به جای آن شبستان ستونداری را در شرق میانسرای آن ساختند
- گنبدفانه ها و شبستانهای (تنبی ها) جنوب میانسرا در شیوه آذری ساخته شدند
- در دوره ی دوم این شیوه، سردر بسیار بلند مسجد ساخته شد
- در شیوه ی اصفهانی دو مناره به سردر (برای جلو گیری از رانش تاق) افزودند
- در زمان قاجاریان، یک شبستان زمستانی در غرب میانسرا ساخته شد
- در جلوی سردر، پادیاوی (موضفانه) بوده که روی آن پوشانده و انبار شده
- در پشت ایوان، گنبدفانه ای با گنبد دو پوسته ی گسسته وجود دارد
- دو سوی گنبدفانه دو تنبی (تالار کشیده و درازی که پنجره ندارد) قرار دارد، که سقف آن طاقی است

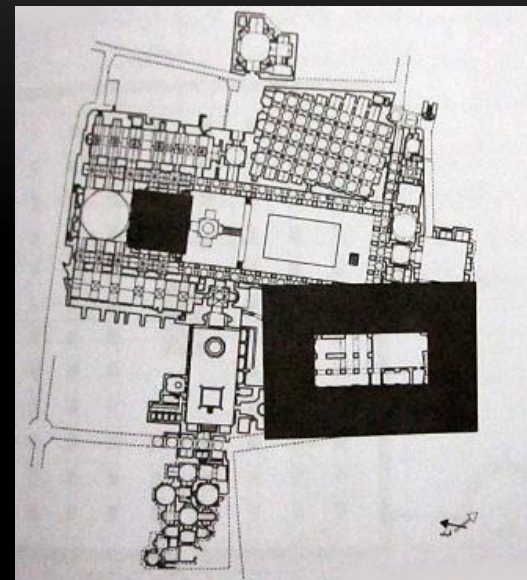
سه بعدی نقشه اولیه، این بخش در شمال شرقی مسجد کنونی
قرار داشته، که جای آن یک شبستان نو ساخته اند

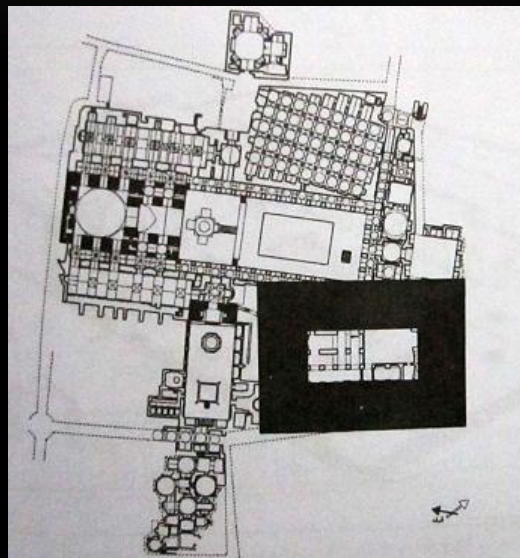
مسجد جامع یزد
نقشه ی اولیه

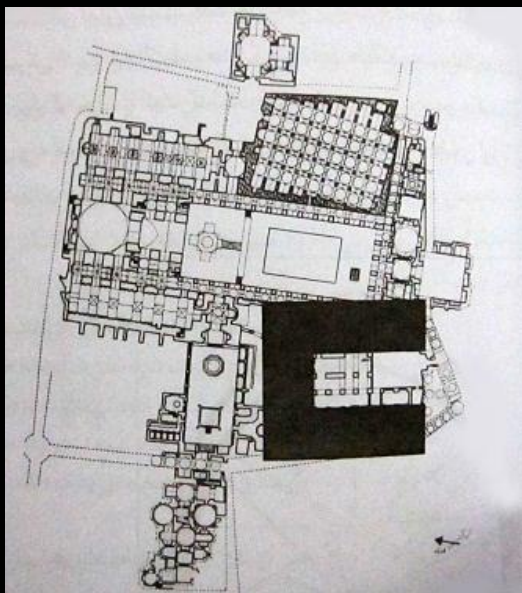
جاگاه مسجد اولیه و یک نیایشگاه پیش از اسلام، که با رنگ سیاه نشان داده شده است

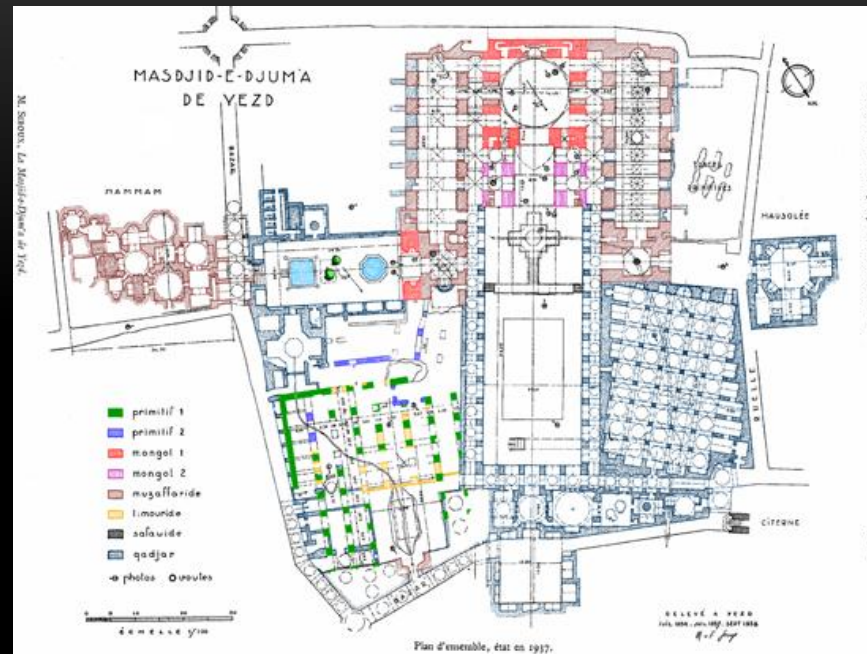
مسجد جامع یزد در دوران آل مظفر
قرن هشتم هجری

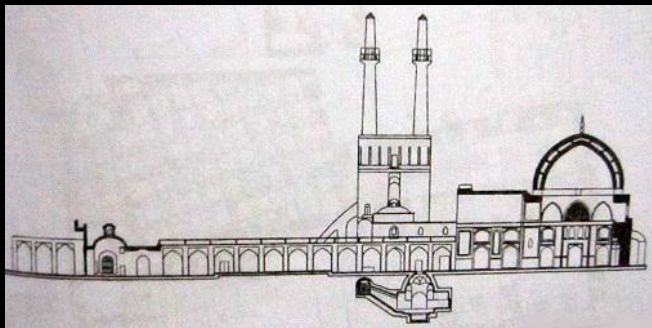
مسجد جامع یزد در قرن هشتم و نهم هجری
شهرستان عربی امروزی قاجاری

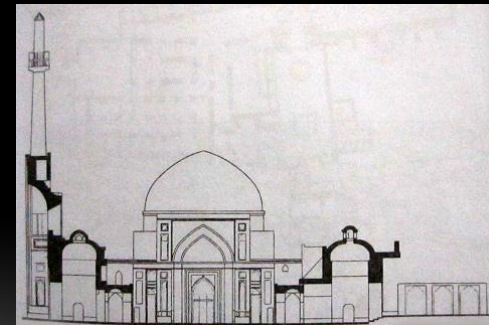
مسجد جامع یزد در اساس نقشه ما کسیم سیزو

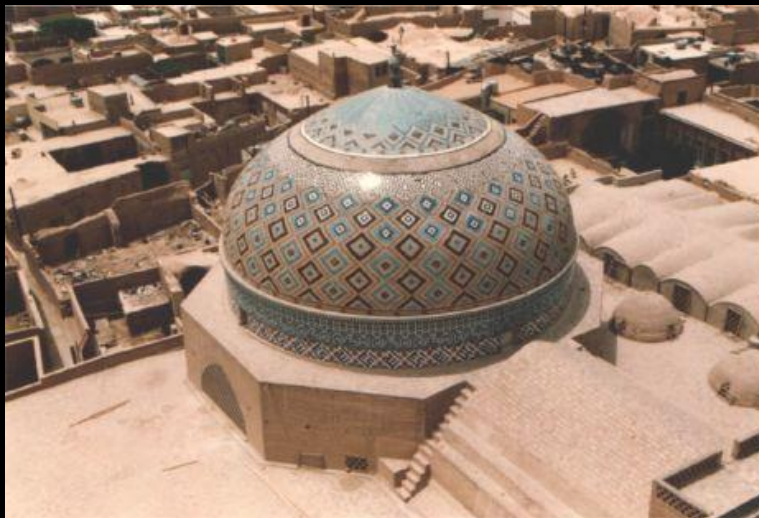
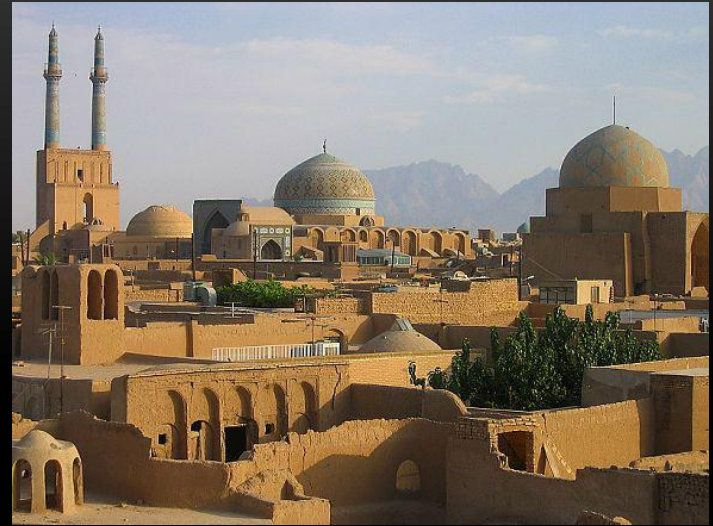
برش و نمای طولی

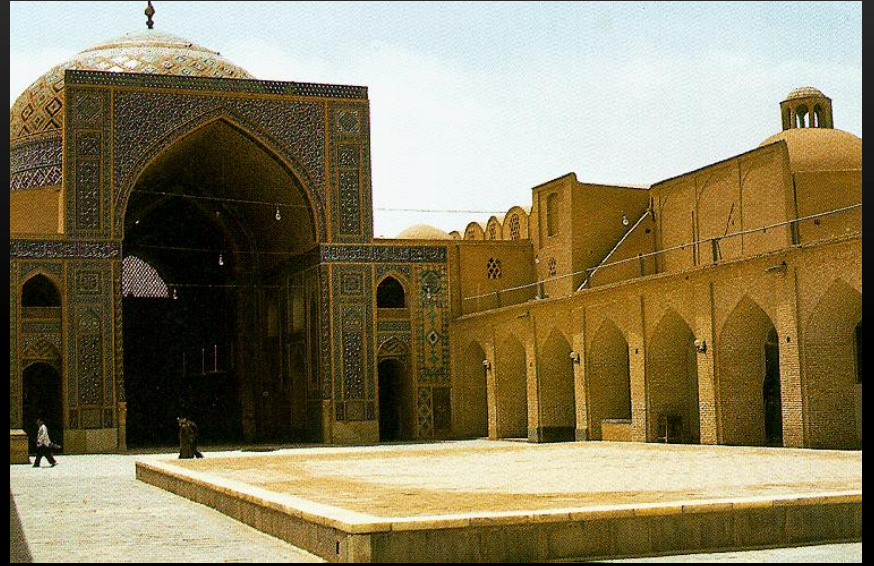
برش و نمای عرضی

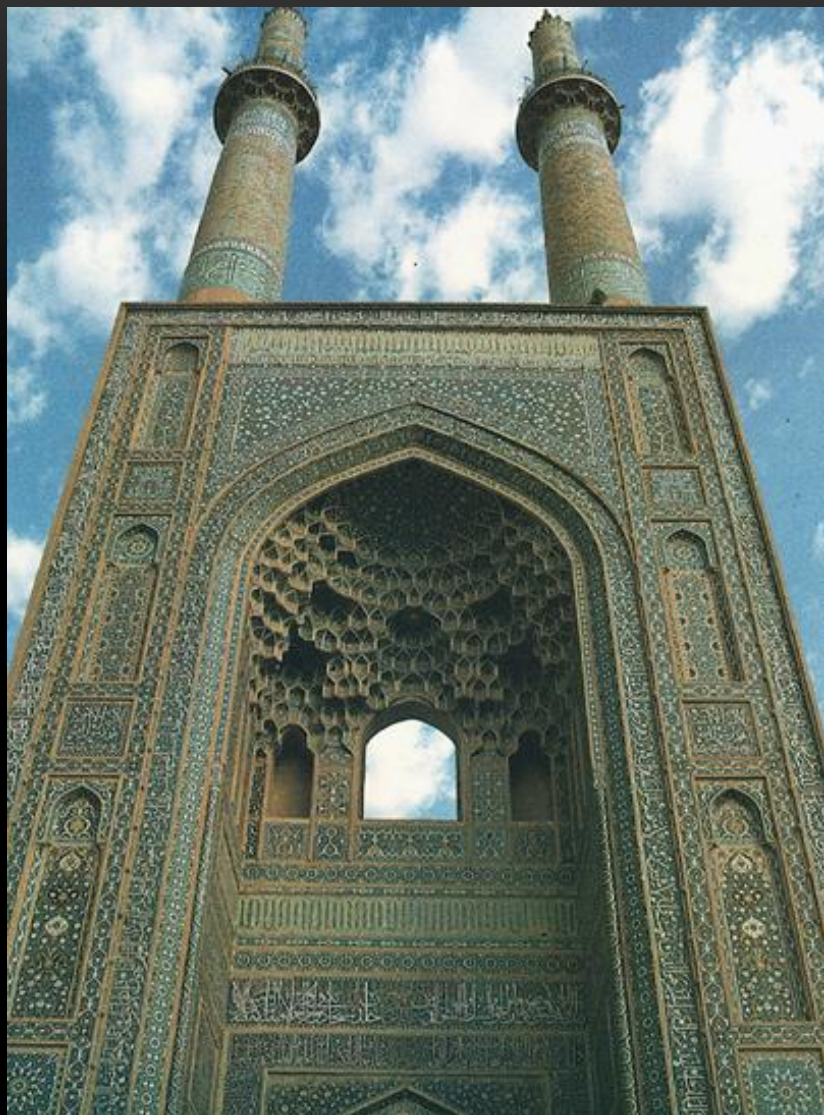

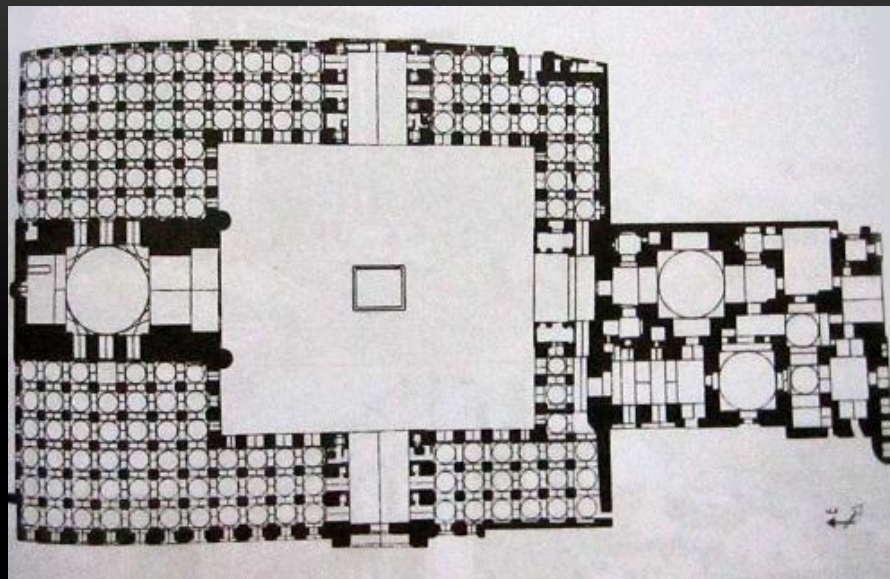

مسجد گوهرشاد:

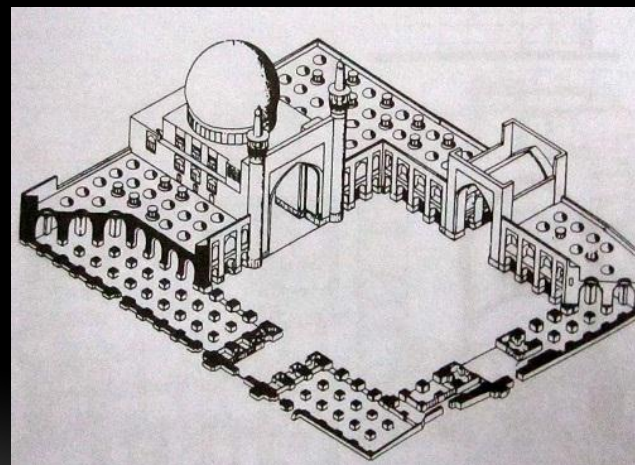
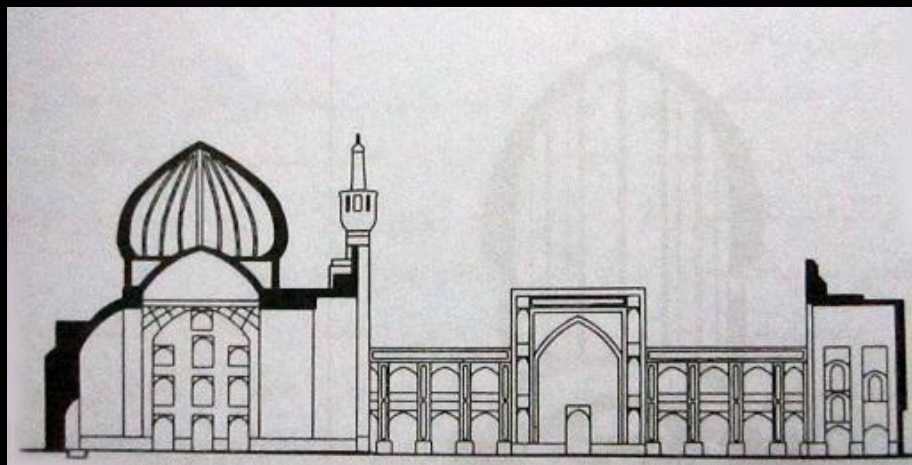
- در دوره ی دوم شیوه ی اذری (دوره ی تیموریان) در جنوب بار گاه امام رضا، توسط استاد قوام الدین شیرازی سافته شد. (قرن نهم هجری)
- مسجد دارای میاطی چهار ایوانی است
- گنبدفانه و ایوان آن در چند دهه کنونی به کلی بازسازی شده و دوباره از بتن سافته شده است
- مانند دیگر بناهای این دوره، با گره سازی درهم و ساده نماسازی شده

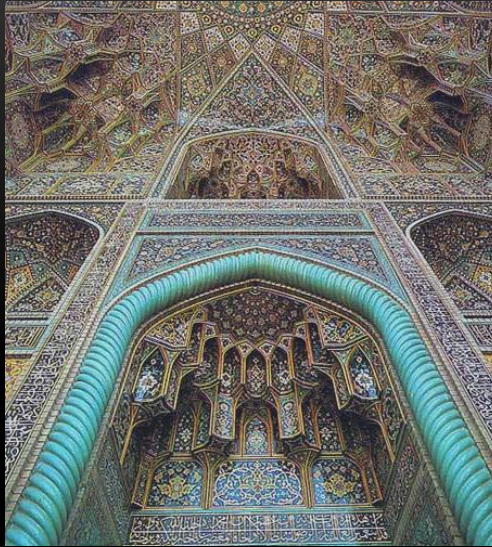

برش از گنبدخانه

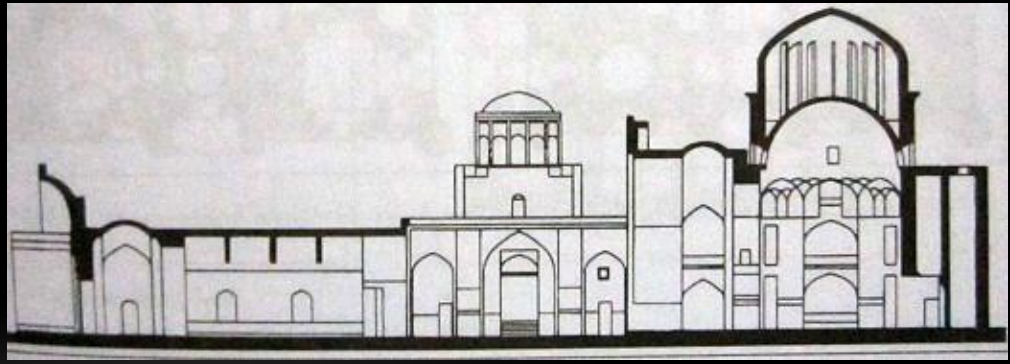
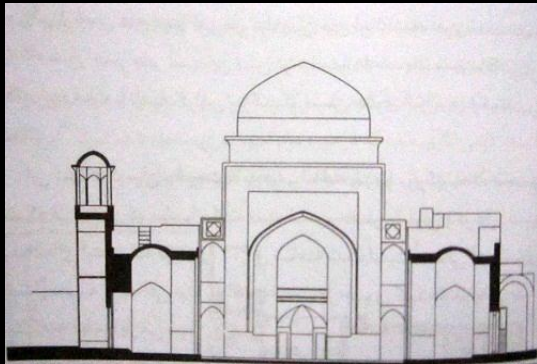
سه بعدی برش فواره

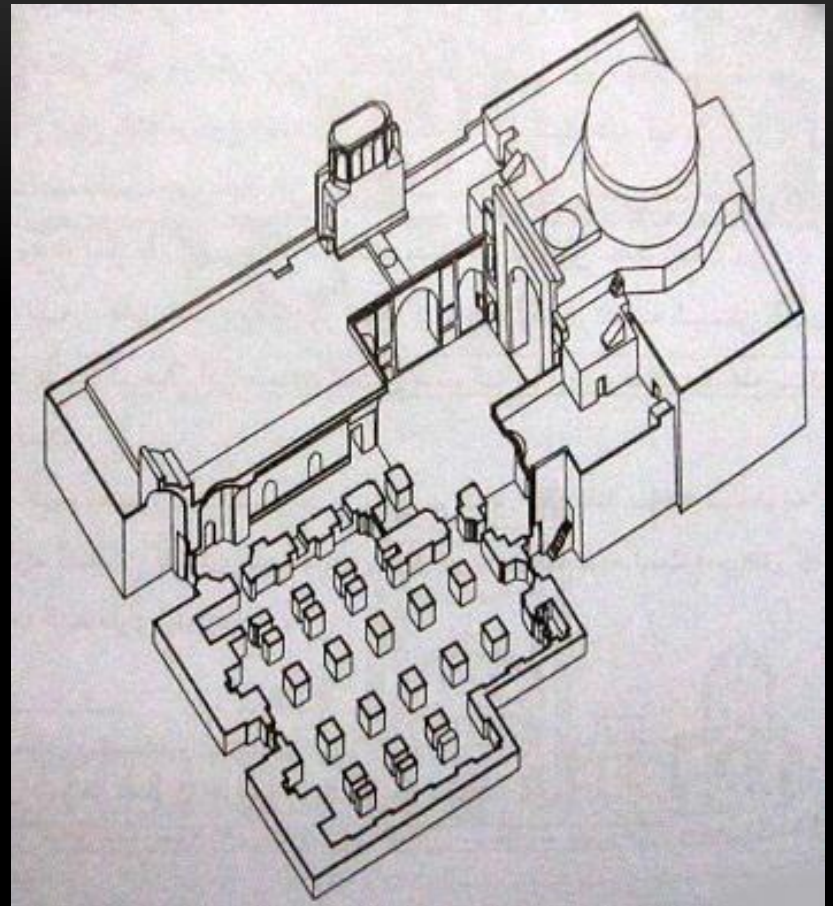
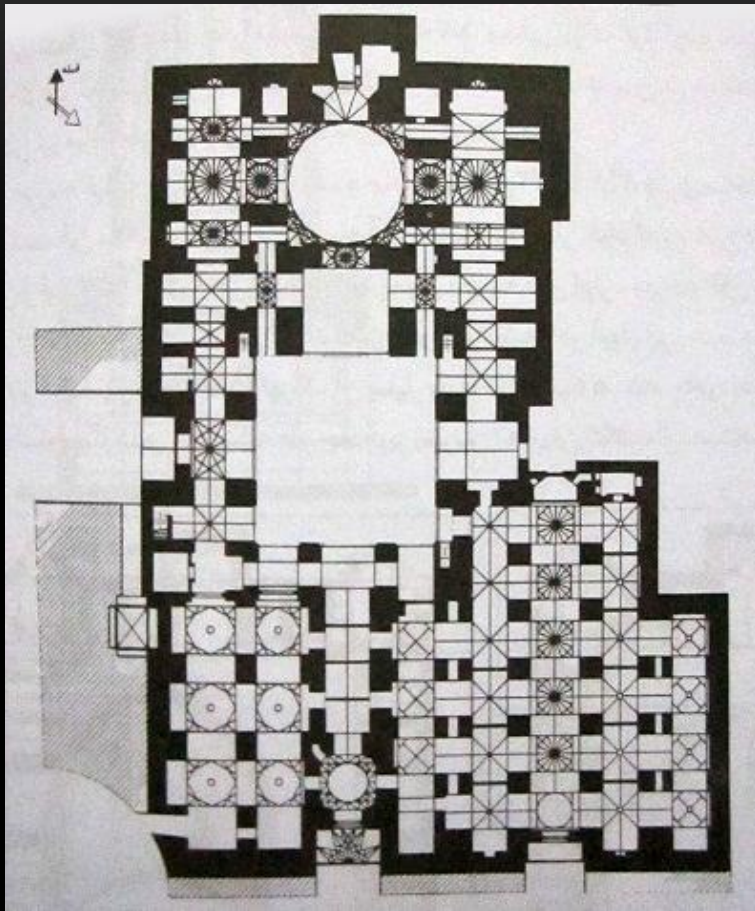

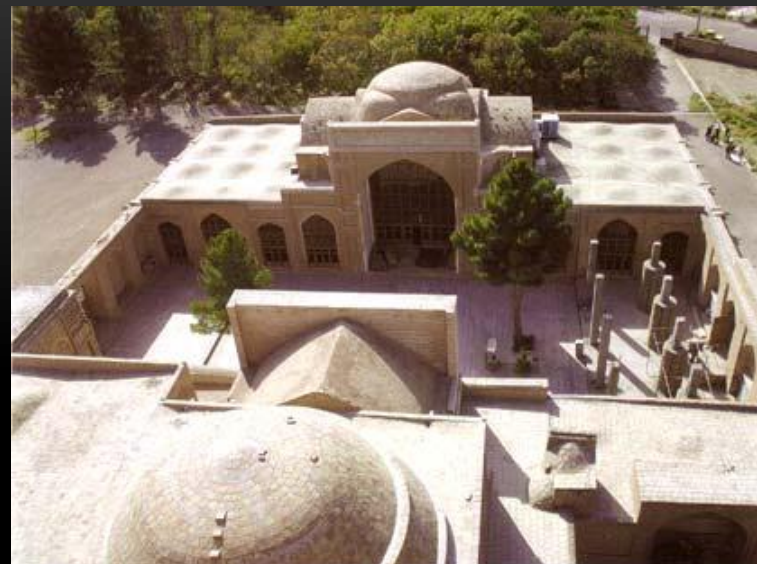

- مسجد میرپفماق یا مسجد جامع نو از سال ۸۴۱ هجری قمری بر جای مانده است
- این مسجد تک ایوانی است، با اینکه در نگاه نخست چهار ایوانی می نماید، اما جز پیشان مسجد که می توان آن را ایوان نامید، سه دهانه ی بزرگ دیگر ورودی مسجدند
- گنبد آن از نوع دو پوسته ی گسسته می باشد

مسجد کبود تبریز:

- این مسجد به احتمال قوی در شیوه ی آذری سافته شده در قرن نهم
- در زمان خود به فیروزه ی اسلام معروف بوده، اما متاسفانه اکنون جز خرابه ای از آن باقی نمانده
- طرح این مسجد، بر خلاف بیشتر مساجد، بدون میاط بوده، این شیوه بعداً در مسجد شیخ لطف الله نیز به کار گرفته شد
- به دلیل سرمای هوا در تبریز به گونه ای برونگرا سافته شده است
- مسجد دارای گنبدفانه ای است که شبستان ها آن را دربر گرفته اند
- همه جای سافتمان به آجر و کاشی کاری مزین گردیده بود
- کاشی آجر، معرق، کتیبه برجسته و کاربندی های گوناگون از دیگر زیبایی های چشمنواز مسجد است

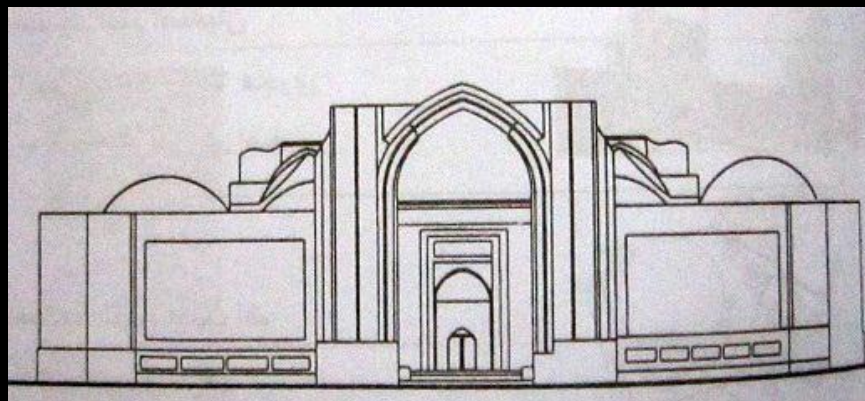
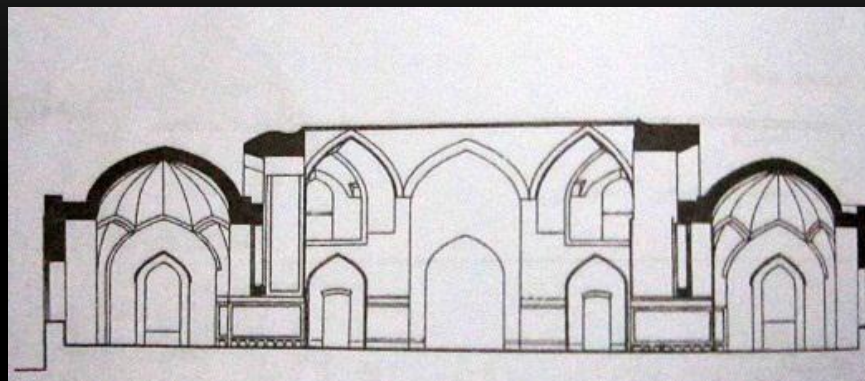

در گرفته شده از سفرنامه مادام دیلافوا
در دوره ی قاجاریه

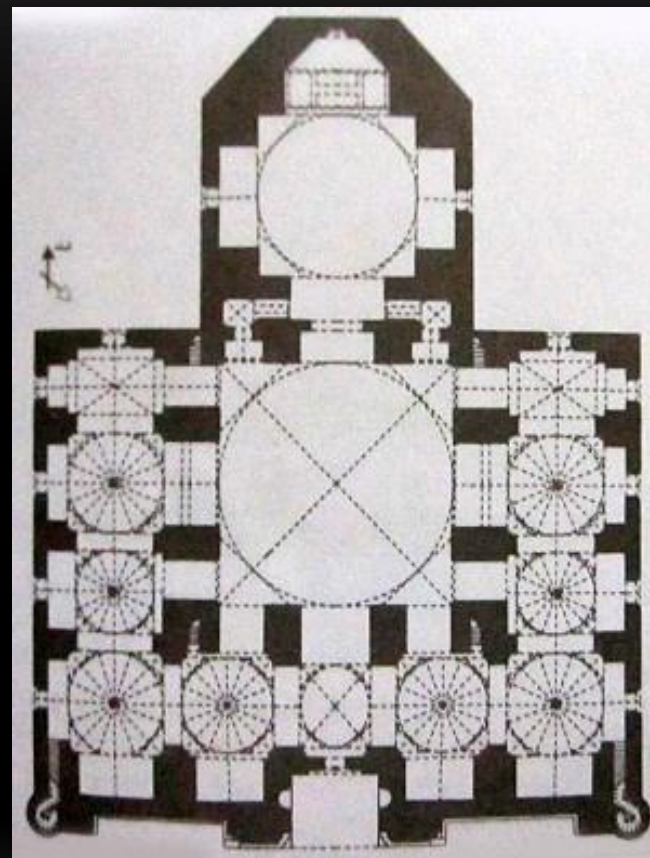

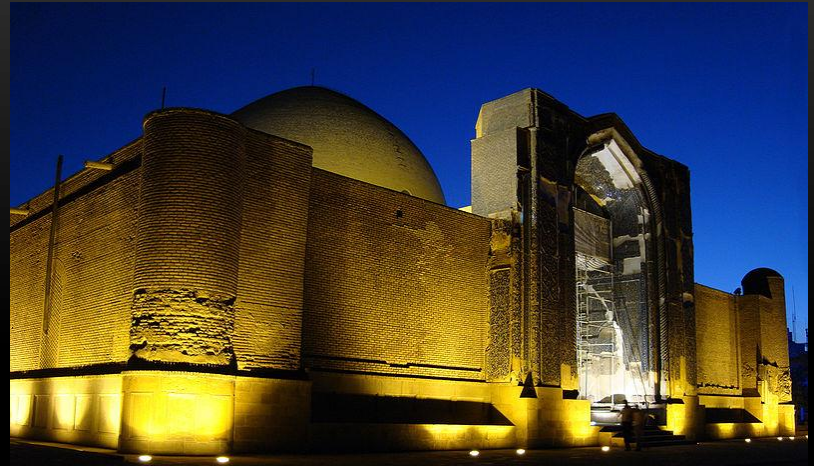

برش و نما پیش از بازسازی

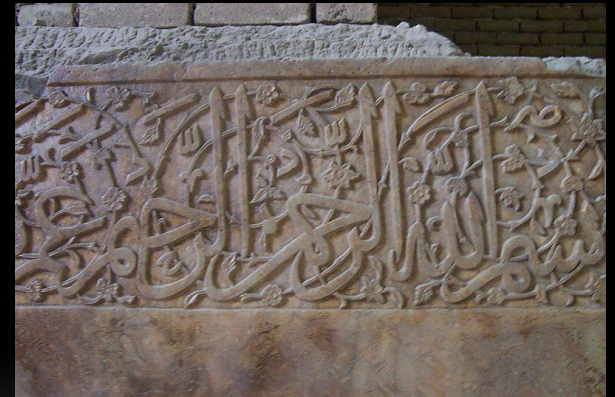
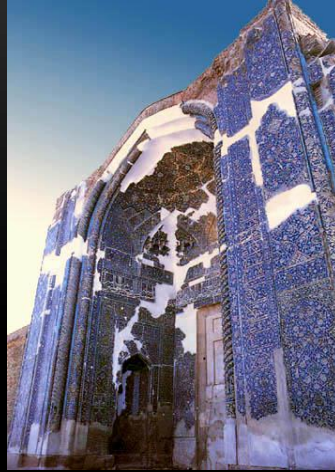

نقشه مسجد کبود - ۸۷ هجری

شیوه ی اصفهانی:

- آفرین شیوه معماری ایران، که نفست از آذربایجان شروع شد و سپس در اصفهان به کمال رسید
- در نوشته های غربی، به شیوه ی صفوی، افشاری، قاجاری و زند-قاجار نامیده شده
- به دو دوره تقسیم میشود:

دوره اول از روی کارآمدن صفویان تا پایان روزگار محمدشاه قاجار

دوره دوم (که زمان انحطاط این شیوه است) از زمان افشاریان تا پایان سلسله زندیان

- پسرفت کامل از زمان محمدشاه آغاز شد، هرچند بعضا پس از آن نیز سافتمانهای ارزشمندی سافته شد، اما در مجموع به انحطاط گرایید، و دیگر شیوه ای جانشین شیوه اصفهانی نشده، و سیر تکاملی معماری ایرانی متوقف گردید
- ویژگی های این شیوه عبارتند از:

۱- ساده شدن طرفها، و تبدیل شدن فضاها به مربع یا مستطیل

۲- بر خلاف شیوه ی آذری، هندسه ی ساده و شکلهای شکسته بیشتر به کار می رفت

۳- در طراحی سافتمانها، پیش آمدگی و پس رفتگی کمتر شد، و سافت گوشه های پخ رایج گردید

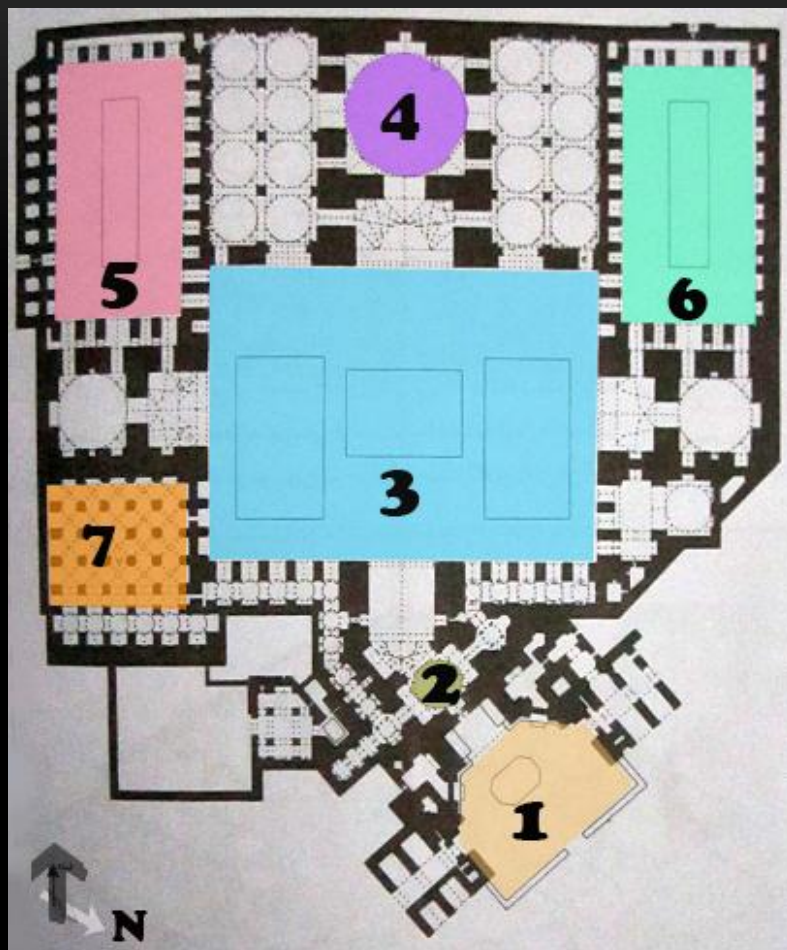

ویژگی های این شیوه عبارتند از:

- ساده شدن طرفها، و تبدیل شدن فضاها به مربع یا مستطیل
- بر خلاف شیوه ی آذری، هندسه ی ساده و شکلهای شکسته بیشتر به کار می رفت در طراحی ساختمانها، پیش آمدگی و پس رفتگی کمتر شد، و سافت گوشه های پخ رایج گردید
- پیمون بندی و شیوه ی مدولار در ساختمان سازی بیشتر استفاده شد
- سادگی در طرح در بناها هم آشکار شد
- تنگی زمان و کم شدن معماران پیره دست، کیفیت و پایداری و ماندگاری ساختمانها را پایین آورد
- مانند دوره ی آذری سفت کاری از نازک کاری جدا گشت
- رشد و استفاده ی زیاد از طاق و گنبد
- استفاده از همه تزئینات نمایی دوره های پیشین، و بهره گیری بیشتر از کاشی فشتی هفت رنگ

- از زیباترین مساجد ایران است اما شکوه مسجد جامع را ندارد
- این مسجد در سال ۱۲۰۰ هجری بدست یکی از بزرگترین معماران ایران، استاد علی اکبر اصفهانی ساخته شد که نام او در کتیبه ی بالای سردر ورودی نوشته شده است
- بین محور سردر که رو به میدان نقش جهان، و محور مسجد که رو به قبله است، زاویه ای نزدیک ۴۵ درجه وجود دارد، که معمار آن را به بهترین شکل در آورده است، میدان رو به جنوب و مسجد رو به جنوب غربی دارد.
- ایوان شمالی مسجد در پشت هشتی، به گونه پرفانده شده، که از هشتی می توان میانسرای مسجد را دید، اما نمیتوان یکراست به آن وارد شد، بلکه باید از دالانهای گرداگرد ایوان به میاط مسجد رسید و این همان سلسله مراتب در معماری ایرانی است
- در پشت دالان درازتر، آبریز گاه و وضوفانه قرار دارد
- میاط مسجد تناسبات شش پهلوی منتظم دارد، که در دو گوشه جنوبی آن دو مدرسه است
- همه ی دیوارهای شبستان با کاشی هفت رنگ تزئین شده
- گنبد بزرگ مسجد دو پوسته گسسته است، که دهانه ی آن نزدیک ۲۰ متر می باشد
- ایوان جلوی گنبدفانه از زیباترین ایوان های ایران است، و تزئینات آن بی همتاست، البته از نظر بلندا از سردر مسجد جامع یزد کوتاهتر است
- دو گلدسته در دو سوی سردر ایوان وجو دارد که بر بالای آن اذان می گفتند

نقشه مسجد امام اصفهان:

۱- پیشخان

۲- هشتی

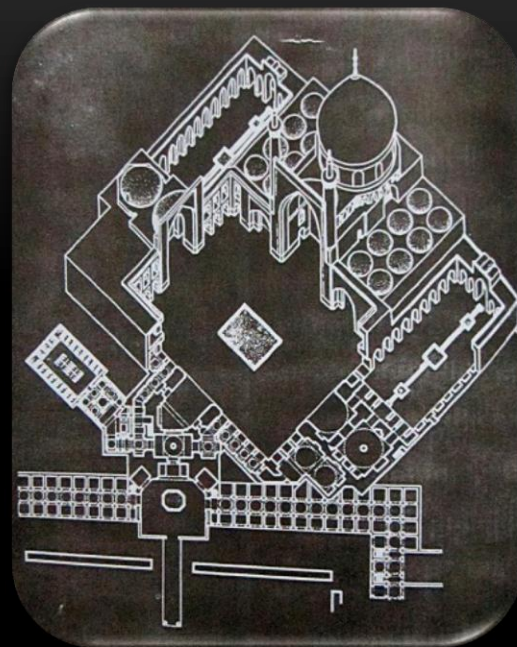
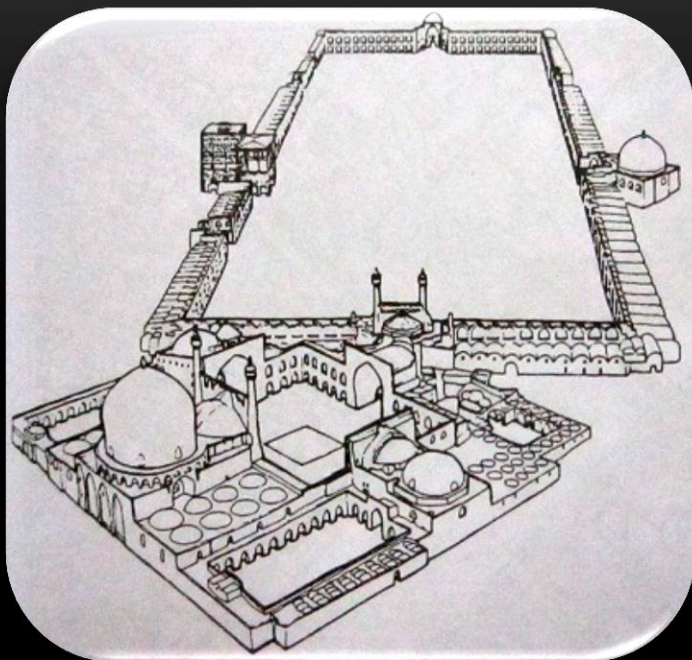
۳- میانسرا

۴- گنبدخانه اصلی

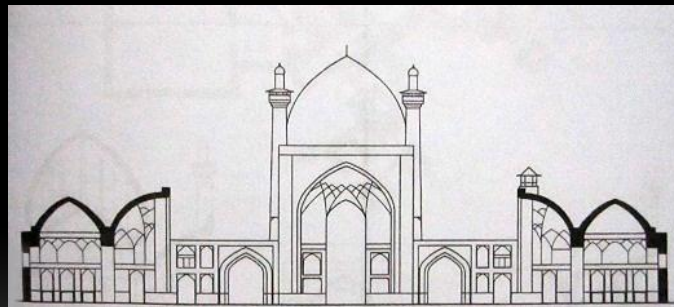
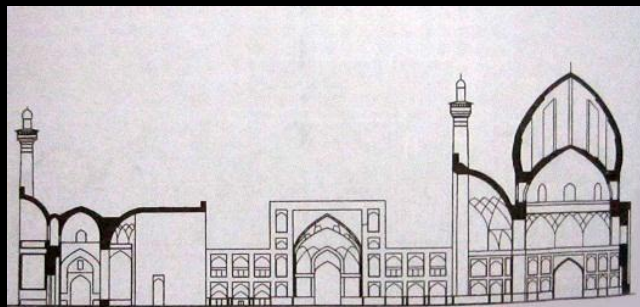
۵- مدرسه ناصری

۶- مدرسه سلیمانیه

۷- شبستان زمستانی

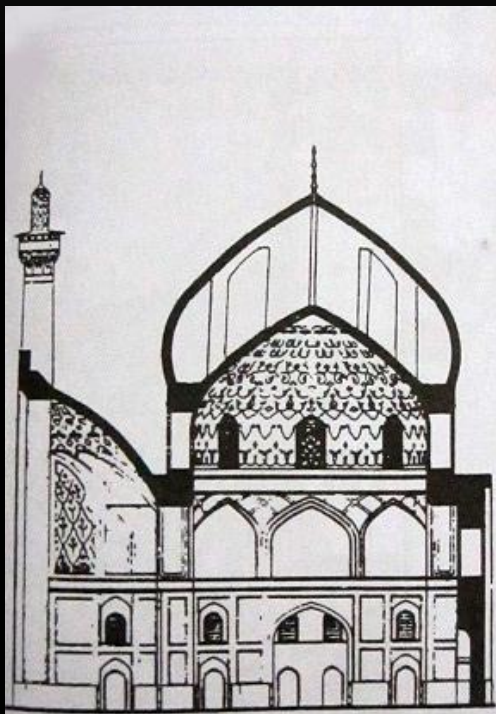

نما - برش

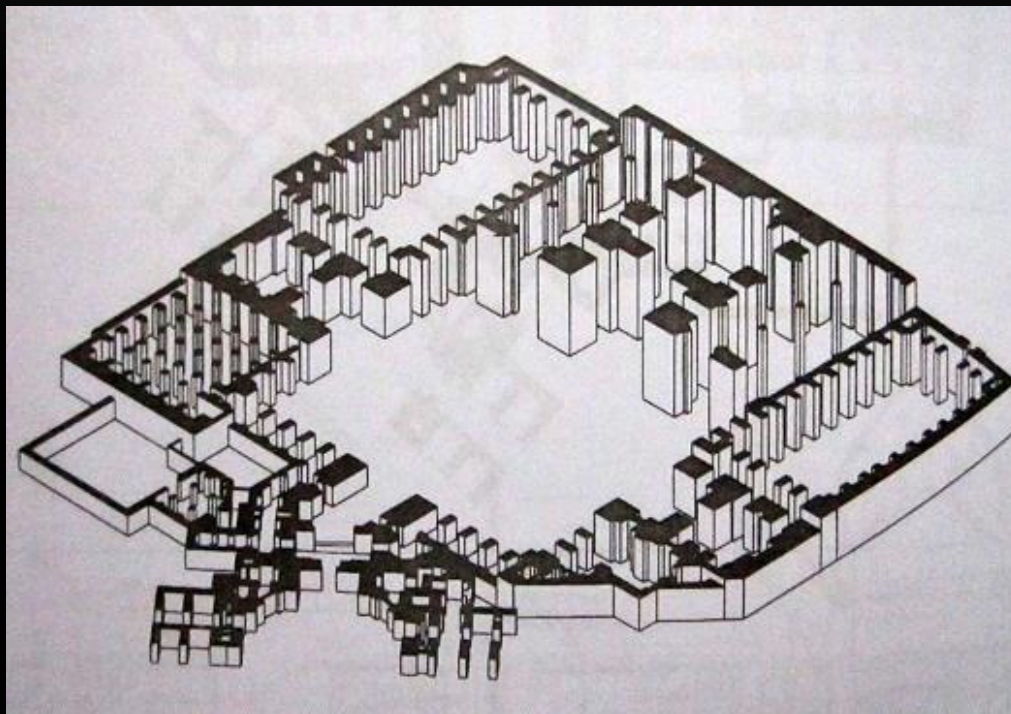

برش گنبدخانه

سه بعدی برش فورده

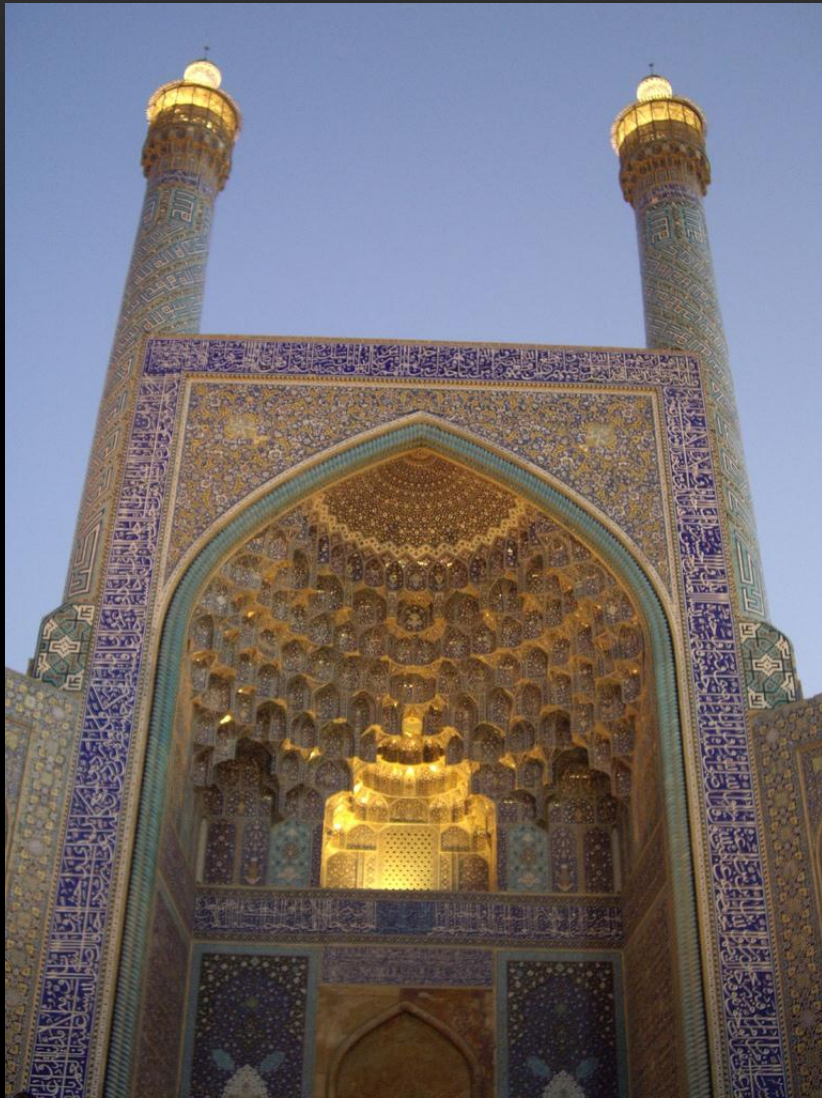
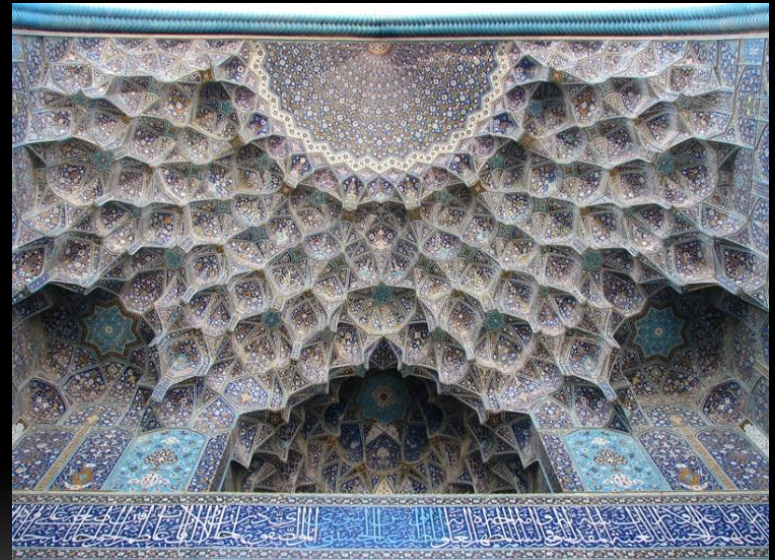
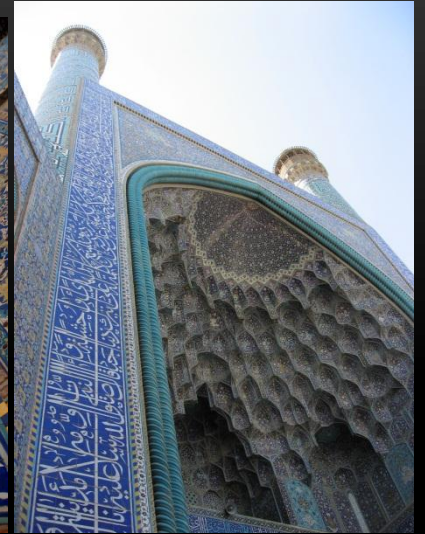
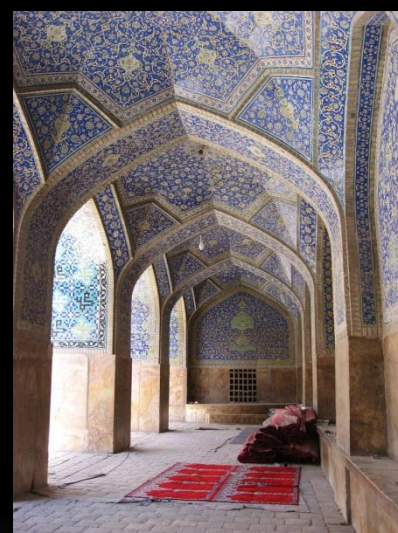
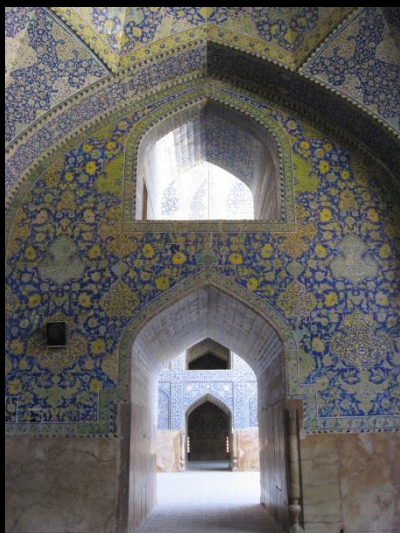
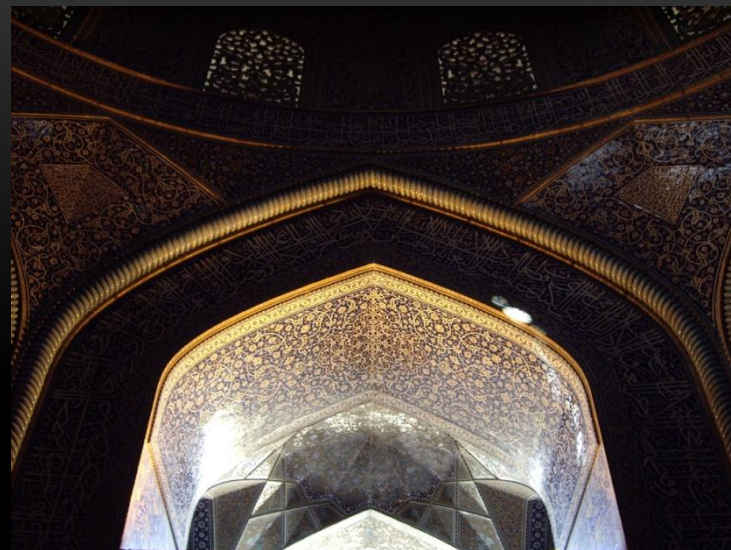

photo by: mahdy shakhi / www.4saagh.blogspot.com

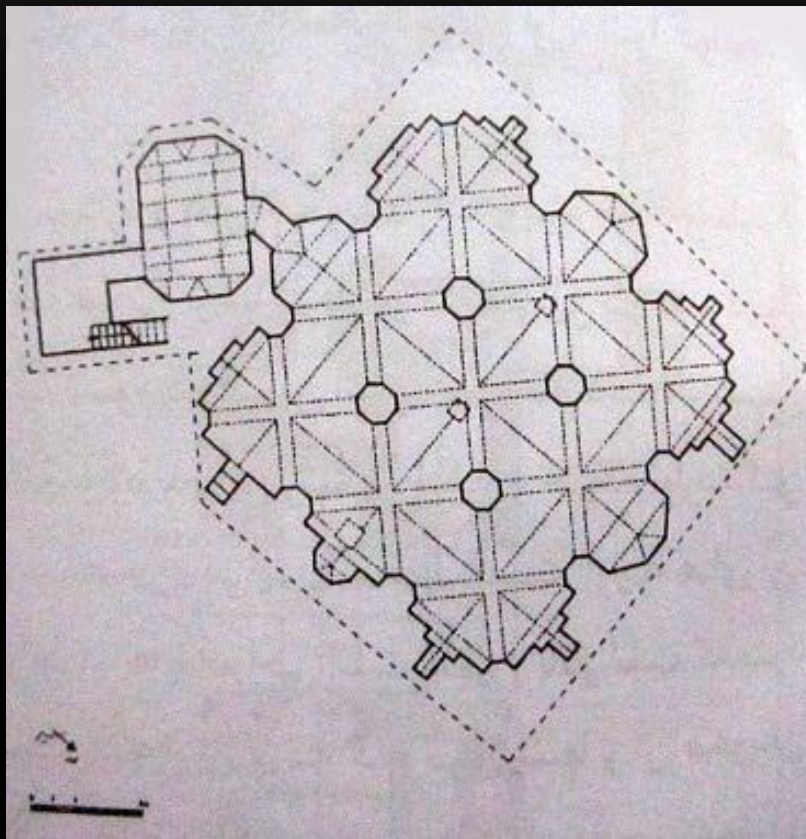

مسجد شیخ لطف الله:

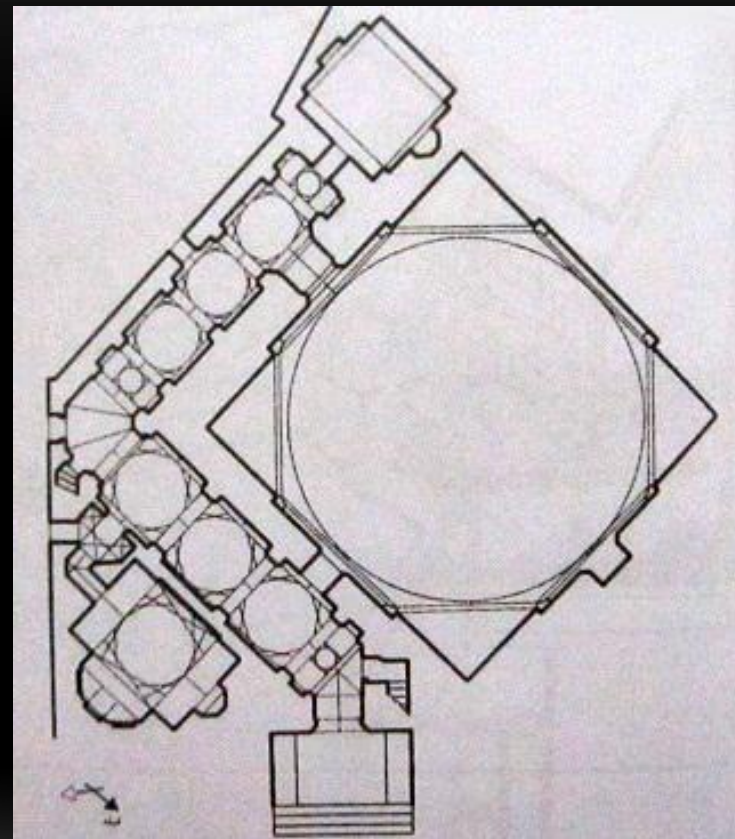
- این مسجد به دستور شاه عباس برای بزرگداشت و تدریس و نماز گزاری شیخ لطف الله جبل عاملی از علمای مشهور آن زمان اصفهان به وسیله ی استاد محمدرضا اصفهانی بین سالهای ۱۰۲۸-۱۰۱۲ هجری سافته شد
- بر خلاف مساجد دیگر میاط و مناره ندارد
- این مسجد برای نماز خواندن زنان شاه عباس نیز استفاده می شده، و می گویند که راهی زیرزمینی از کاخ عالی قاپو به این مسجد می رسیده است
- طراحی این مسجد شگفت انگیز است نماز گزاران باید از پشت و روبروی محراب به شبستان درآیند از اینرو تالار، پیچدار سافته شده است که به پیشسرا و سپس به گنبد فانه می رسد
- زیرزمین دارای طاقهای ۴ و ۸ بخش با بلندای کم می باشد
- کاشی کاری ها و ریزه کاری های این مسجد از میث ظرافت و زیبایی شاهکار است
- کتیبه ی بسیار زیبا در زیر گنبد، کار فوشنویس بزرگ زمان، علیرضا عباسی است
- نام استاد اصفهانی در داخل محراب زیبای مسجد به این عنوان درج شده است:
«عمل فقیر محتاج برحمت خدا محمدرضا بن استاد مسین بنا اصفهانی»

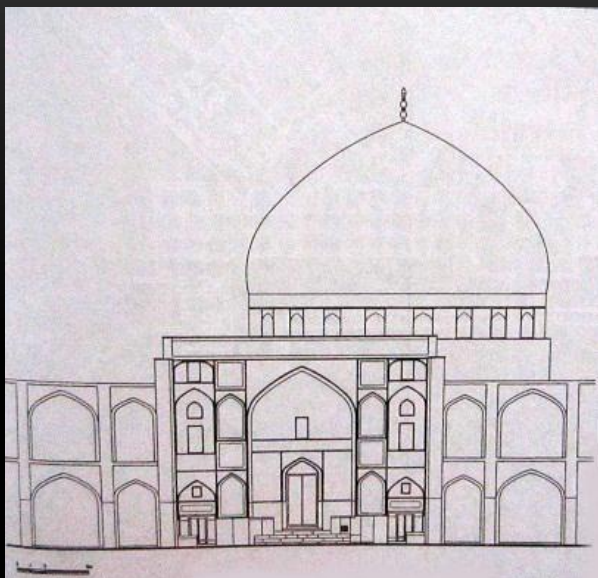
نقشه (پیرزمین)

نقشه طبقه همکف

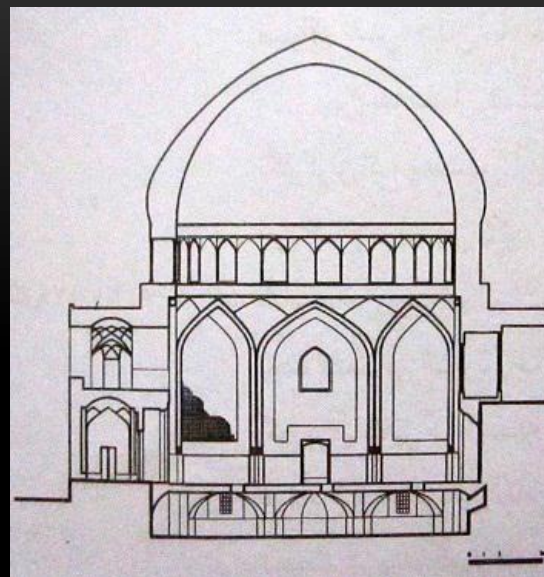

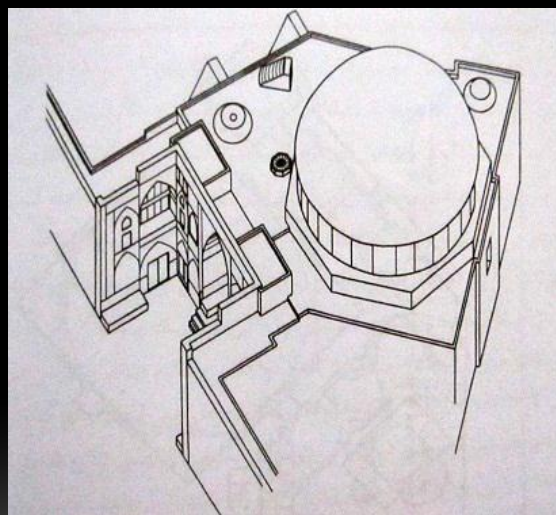

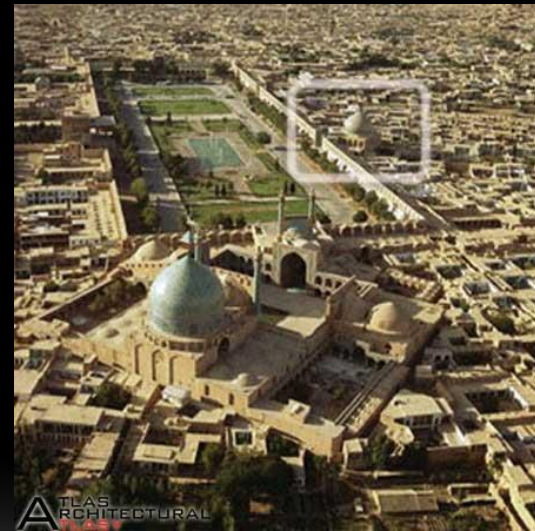
نما

سه بعدی

برش

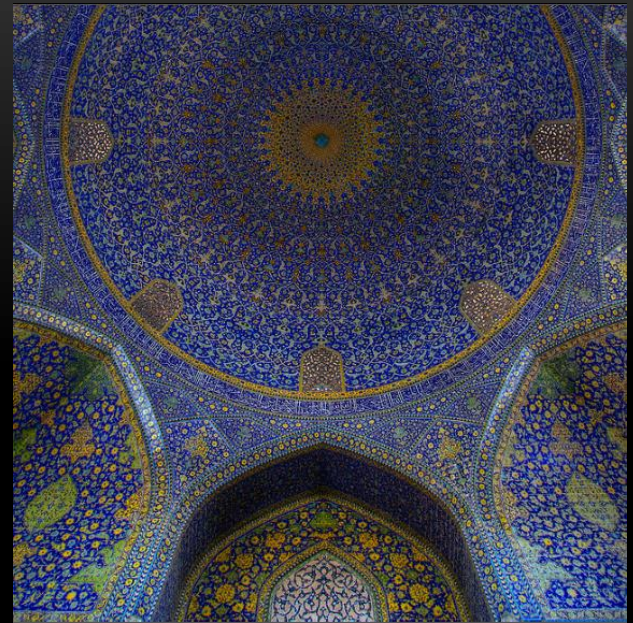
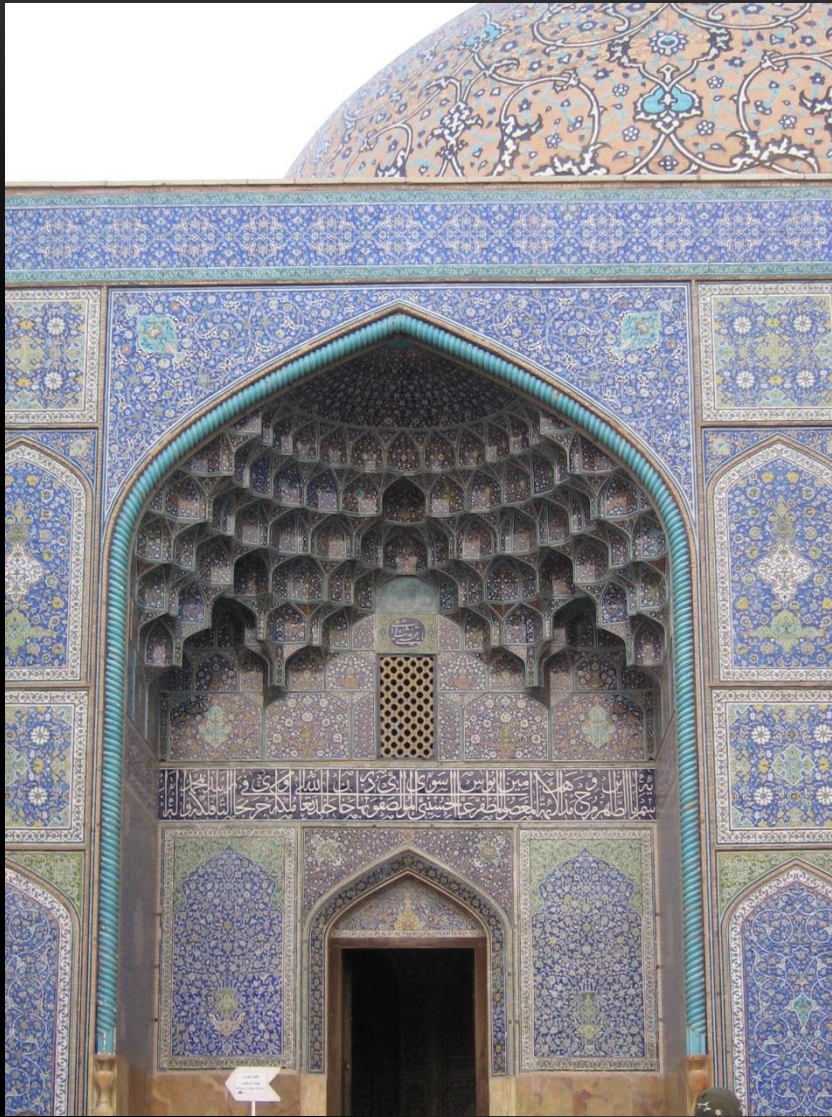

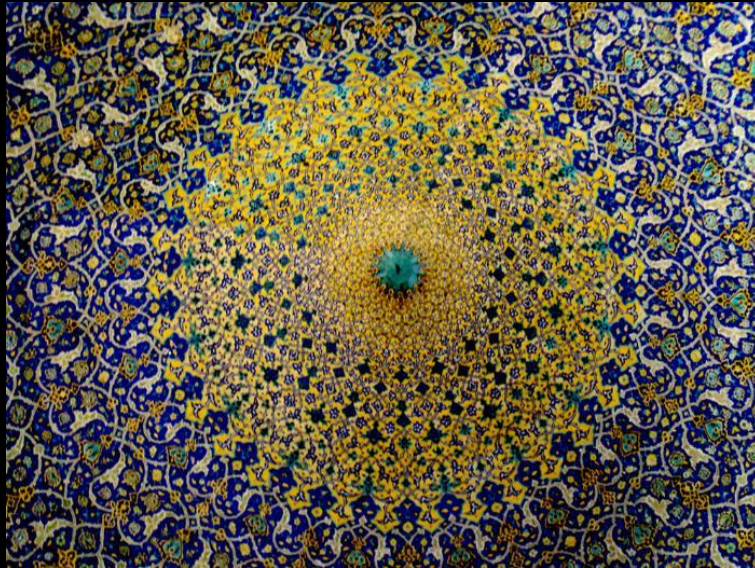
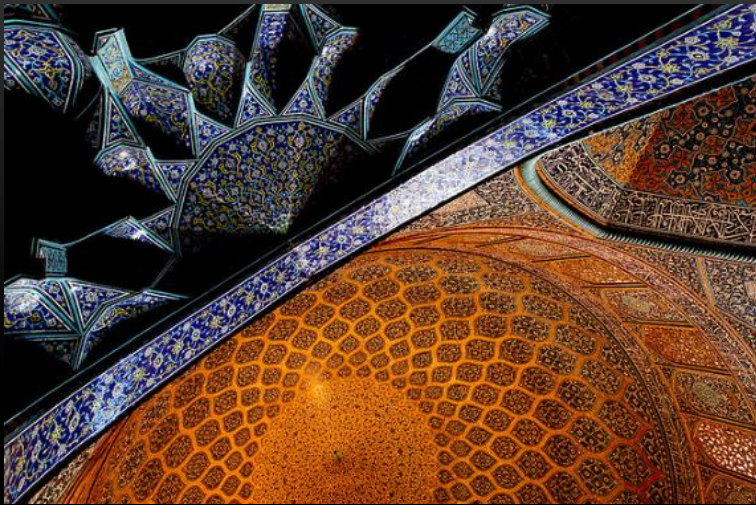

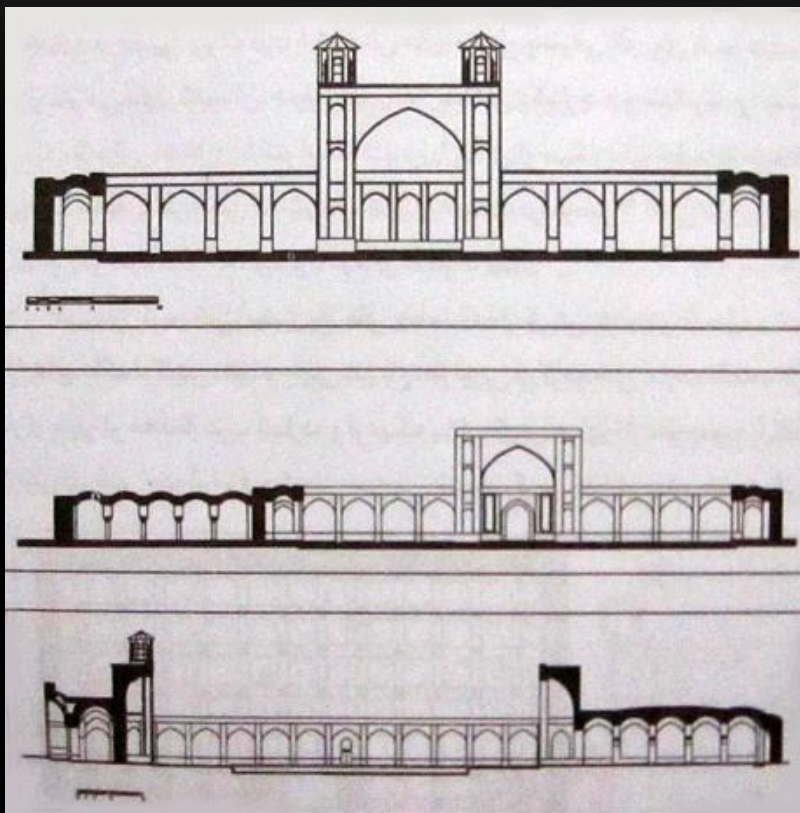

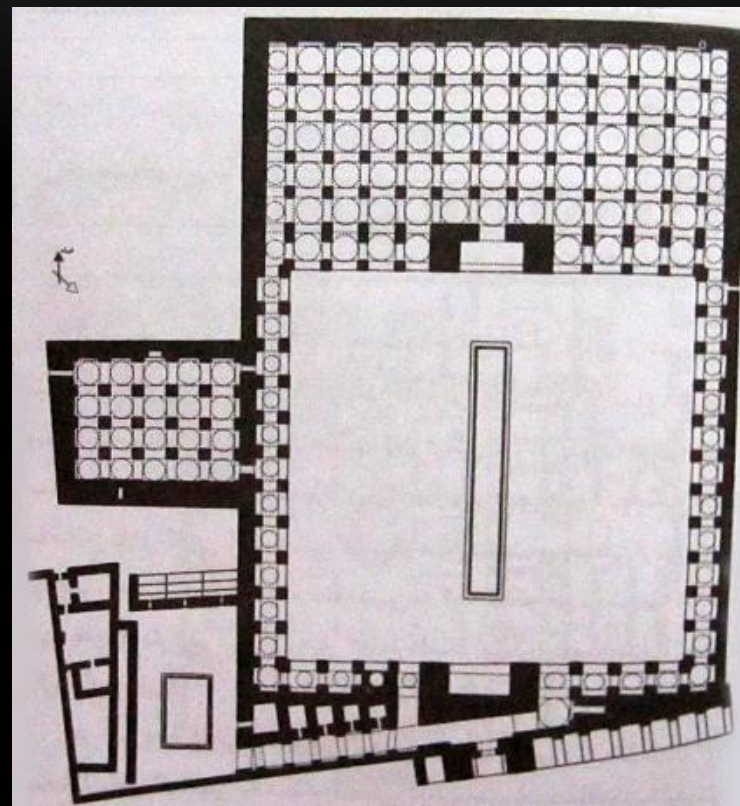
مسجد و کیل:

- این مسجد که از سافتمانهای زیبای زمان زندیان است، در قرن دوازدهم هجری سافته شد
- فضای بزرگی دارد که با شبستانهای جنوبی و شرقی اش، مدود بیست هزار متر می شود
- شبستان جنوبی دارای ۴۸ ستون یکپارچه و سنگتراشی شده ی بسیار زیباست، که اندازه ی آن صد در پنجاه متر مربع می باشد
- منبری این مسجد از مرمر است، که از جای دیگری به اینجا آورده شده است
- بنای مسجد در هر سو با کاشی های فوش رنگ و نگار متنوع زینن یافته است.

نما و برش

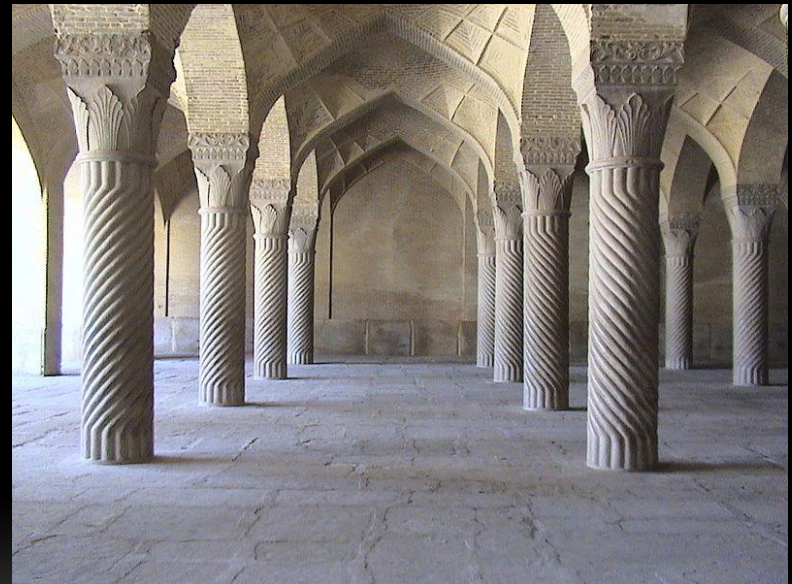
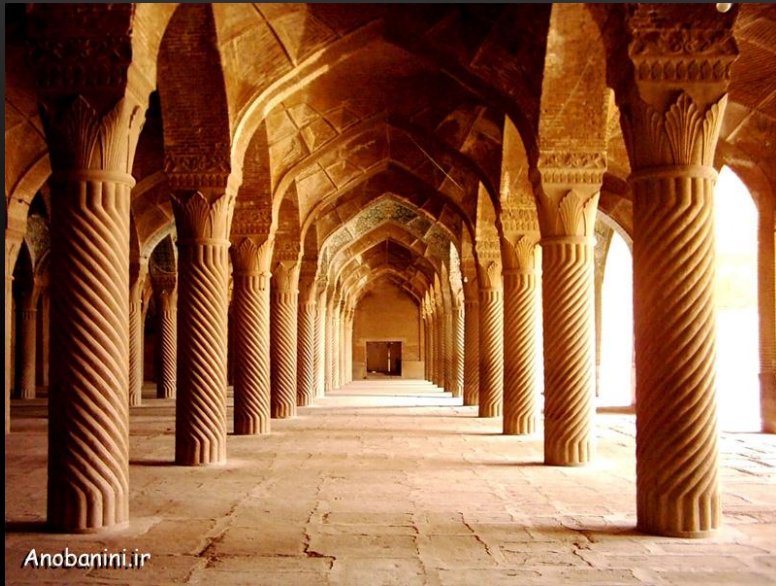

نقشه مسجد و کیل ، ۱۱۸۷ هجری

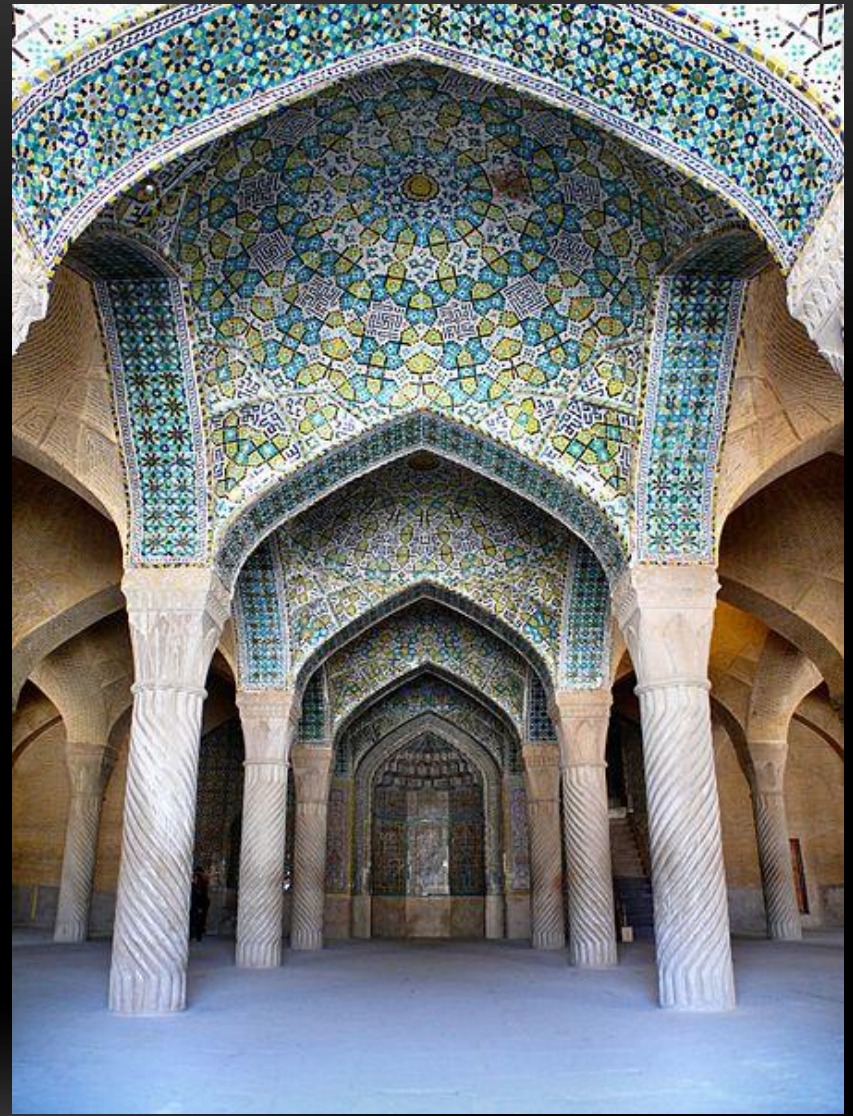
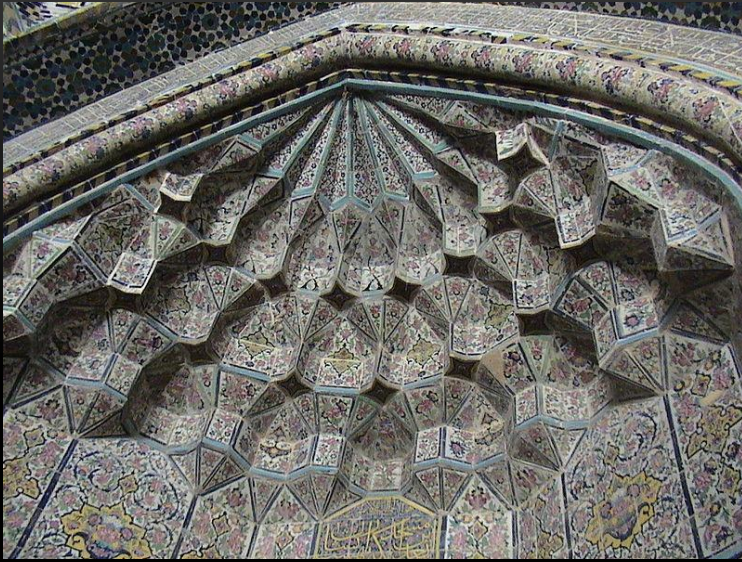

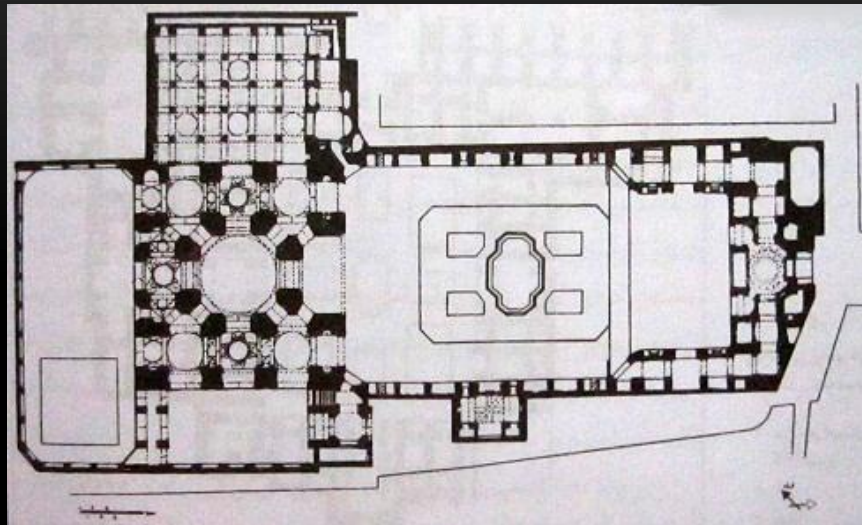

مسجد آقا بزرگ کاشان:

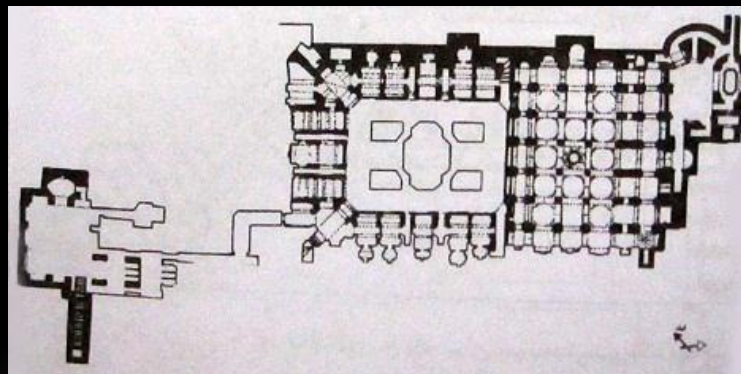
- مسجد-مدرسه ی آقا بزرگ کاشان، در دوره ی دوم شیوه اصفهانی در سال ۱۲۶۸ ساخته شد
- گنبد این مسجد روی ستاوند (چهل ستونهای که در سه طرف دیوار ندارند) ساخته شده و گنبدفانه فضایی باز است
- مدرسه در زیر مهتابی جلوی ورودی از مسجد جدا شده، و نیم طبقه از گودال باغچه ای که گرداگرد آن مجمره ها جای دارند بالاتر است
- سه بخش اصلی بنا، یعنی مسجد، مدرسه و شبستان های زیر زمینی در ارتباط باهم و جدا از یکدیگرند
- این بنا دارای کاربرندی های بسیار زیباست

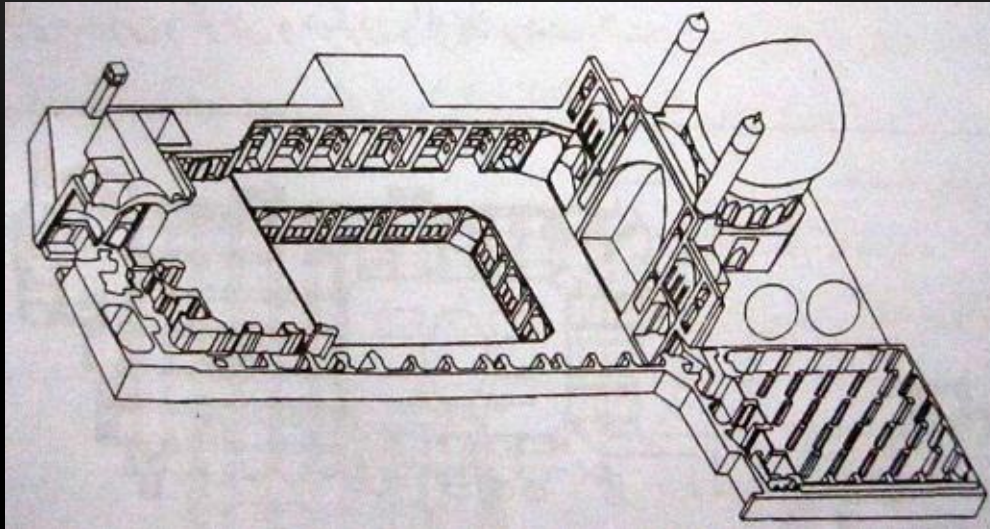
نقشه اشکوب مسجد، ۱۲۶۸ هجری

نقشه مدرسه و شبستانهای زیرزمینی

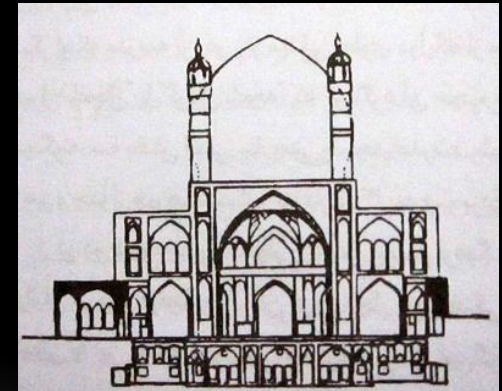
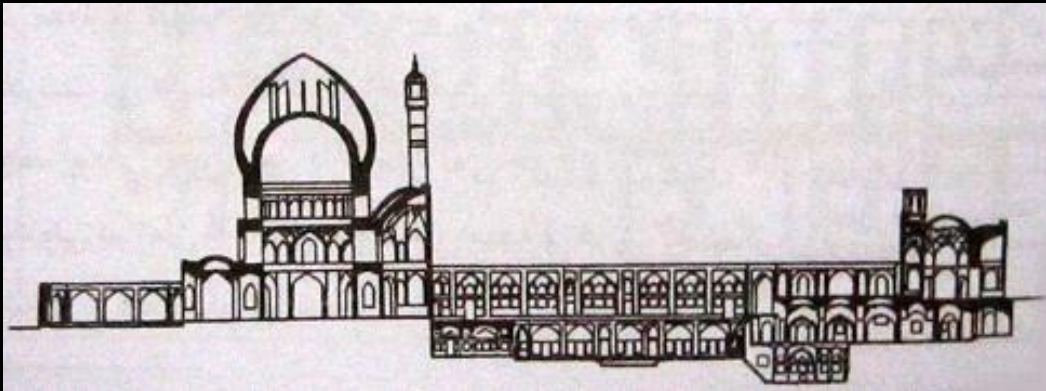

نشه بعدی

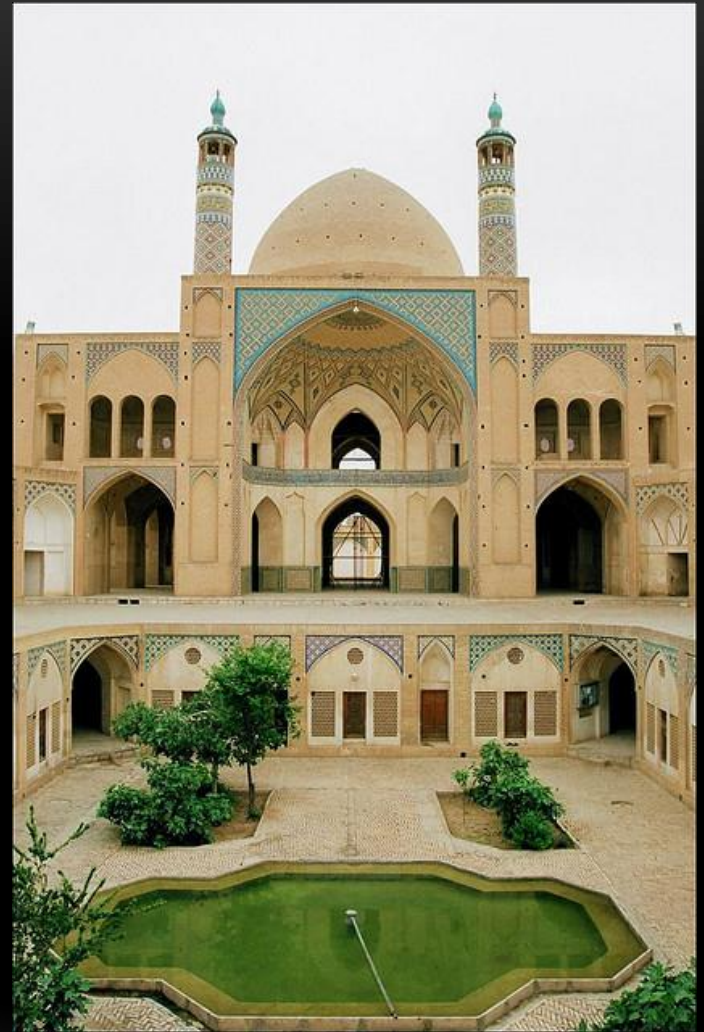
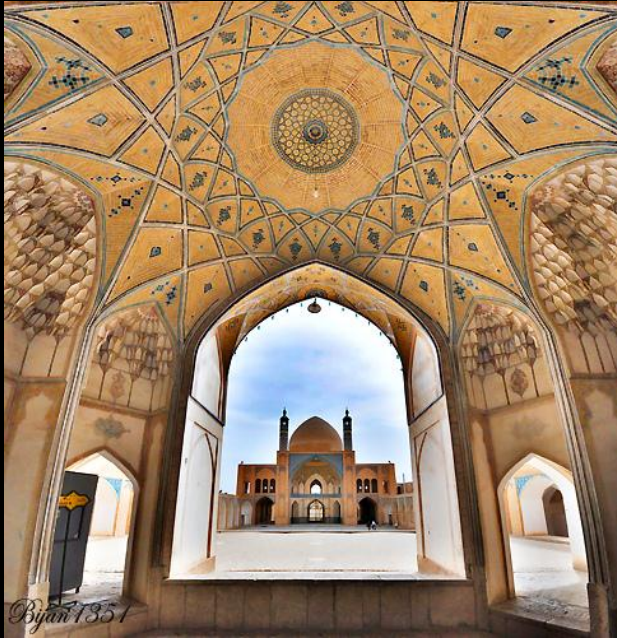

برش طولی

نما و برش عرضی

منابع:

- معماری اسلامی نوشته ی مرموم محمد کریم پیرنیا
- معماری ایرانی نوشته ی دکتر غلاممسین معماریان
- سبک شناسی نوشته ی مرموم محمد کریم پیرنیا
- جزوات کلاسی استاد دکتر غزال کرامتی